

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

OKTOBER 6 • 96

Orientaliska myntkabinettet i Jena

Drottning Kristinas spelbrickor

Sofisten Rufinus

Pris 20 kr

A'DOFF GRUPPEN AB® Konsulter i ekonomistyrning

A'doff Gruppen erbjuder konsultativt stöd till företag och offentlig sektor.

Vi har stor erfarenhet av att arbeta i projektform inom följande arbetsområden:

- Verksamhetsutveckling
- Finansiering och likviditetsstyrning
- Budgetering och redovisning
- Ekonomisystem
- Bokslut och årsredovisning
- Dagligt konsultstöd för ekonomistyrning i Agresso, Cosmos m fl system
- Revision via A'doff Revision

A'doff Gruppen AB

Telefon: 08-32 87 03

Telefax: 08-30 87 16

Besöksadress: Dannemoragatan 20

Postadress: Box 23077

104 35 Stockholm

Mynt till salu

Gustav Wasa: 2 öre 1544	1	1.350:-
Sigismund: Thaler 1631 Poland	1+	2.500:-
Karl IX: Öre 1611 Sthlm	1/1+	400:-
Karl IX: 2 öre 1610 Sthlm	1+	900:-
Johan av Ö: Öre 1617, Sm. 7a	01	2.500:-
Gustav II A: Öre 1624 Kalmar	1+	900:-
Karl X Gust: 2 mark 1658	1/1+	1.800:-
Karl XI: 1/2 öre Km 1663	1+/01	2.500:-
Ul. Eleonora: Mark 1719	G.1+	3.200:-
Fredrik I: Rdr 1751	01	6.500:-
Ad. Fredrik: 4 öre 1771	1+	825:-
Cyprus: 18 piaster 1921, Km 14	1/1+	200:-
Danish India: Kas 1694, Km. 120	1+	250:-
Danish India: Kas uå, Km. 123	1/1+	200:-
Gr. Britain: 1 1/2 Pence 1842, Km. 728	(1+)	40:-
Gr. Britain: 4 pence 1837, Km. 723	1/1+	40:-
Essequibo & D: 1/2 stiv. 1813, Km. 9	01	275:-
Mongolia: Tugrik 1925, Km. 8	01	250:-
New Guinea (Br.): 1 sh. 1936, Km. 5	01	40:-
Oman/M&O: 1/4 Anna ah. 1312, Km. 8.1	1+	125:-
Sao Tomé & P: 2 1/2 Esc. 1939, Km. 5	01/0	250:-
Vatican st: 1/2 grosso 1698, Km. 581	1+	225:-

Vi utger lagerlistor

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. STORGATAN 20

611 34 NYKÖPING

TEL. 0155-28 63 25

FAX. 0155-28 63 25

»De där, att di har statsskuld, de begriper ja inte.
För när di har sånt där möntverk di kallart, då måtte
di fell kunna göra penga så möcke di vell.»

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonserpriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Kjell Holmberg,
tel 018-38 23 47 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:-
2:a omslagssidan	2.200:-
4:e omslagssidan	2.500:-
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:-
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:-
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:-
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:-

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Kjell Holmberg efter överenskommelse.

Annonsor som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgratan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98
onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71
E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-783 94 00
Fax 08-411 22 14

Ansvärig utgivare:
Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:
Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Kjell Holmberg
Tel 018-38 23 47
(kvällstid och helger)

Föreningens auktioner:

Jan Karlsson
Tel/Fax 018-54 83 42
Mobil 010-279 09 86
Minicall 0749-10 09 56

Prenumerationer:

Pris 150 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:

Masterprint
Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

SNFs program hösten 1996

Föreningslokaler är öppna för medlemmar – gärna med sällskap – en torsdagkväll i månaden. Dörrarna öppnas kl 18.30.

- 3 oktober Öppet hus, bokbyttardag.
16 oktober Torbjörn Sundquist: *Sören Norby, hans tid och myntningen i Visby, Ronneby och Landskrona.*
5 november Öppet hus: Polletter. Tag med, fråga, berätta och byt.
19 november René Jessen visar och berättar om danska medaljer i sin samling.
28 november SNFs litteraturauktion.
11 december Föreningens julfest med kaffe och frågesport. Tag gärna med priser till lotteriet.

Om ej annat anges hålls mötena kl 18.30 på Banérgratan 17 nb. Tag buss nr 44 eller 54 eller T-bana till Karlaplan.

SNFs kansli

Besökstid 10.30-13.00 onsdag och torsdag.
Stängt: Midsommar – 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

Kungl. Myntkabinettet

inbjuder alla intresserade till vår nya programverksamhet, som inleds med föreläsningar i Hörsalen i de nya lokalerna på Slottsbacken 6. Torsdagen den 10 oktober kl. 17.00 talar professor Peter Berghaus, Münster, om *Romerska kejsartidsmynt funna i Indien*. Föredraget bottnar i professor Berghaus omfattande och djupa kunskaper om Indien, baserade på många års resor och besök. Efter föredraget (som hålls på svenska) finns möjlighet till diskussion med föredragshållaren.

Innehåll SNT 6 • 96

Sid

Orientaliska myntkabinettet i Jena	132
Sofisten Rufinus och hans privilegier	136
Mynt från nyupptäckta gravar i Broby bro	138
Drottning Kristinas spelbrickor	140
Tissaphernes och Xenophon – bakgrunden till ett tidigt porträttmynt	143
Officersgymnasternas ryska jetong	143
Om myntupplagor	144
Sparmärke till världsspar dagen	146
Elias Brenners bok- och manuskriptsamling	146
Sedelnytt	147
Nytt om böcker – recensioner	148
Rapport från Österrike	150
Kongress	150
Pressklipp	150
Efterlysning!	151
Auktioner & Mässor	151

Omslag

Spelbricka från 1500-talet ur drottning Kristinas samling. Åtsidan visar kejsar Nero (54-68 e Kr) och på framsidan ses Honos och Virtus (vapenäran och det militära mannamodet). Diameter 51 mm. Foto: Gabriel Hildebrand. Se artikel på sid 140.

Orientaliska myntkabinettet i Jena

Av Stefan Heidemann, Jena

Jenas många dyrbarheter har länge legat dolda, undandragna inte endast offentligheten utan även fackfolk. En av dessa oskattbara samlingar är det orientaliska myntkabinettet i Friedrich-Schiller-universitetet i Jena, som ligger i delstaten Thüringen i östra Tyskland. Med sina 8.600 föremål är Jenakabinettet den tredje största offentliga samlingen av orientaliska mynt i Tyskland. Under 1800-talet utgjorde Jenakabinettet ett unikt centrum för islamisk numismatik. Fram till kort tid efter första världskriget var myntkabinettet införlivat i personalunion med Orientalisches Seminar (orientaliska institutionen). Det var först när professuren i semitistik och islamvetenskap återbesattes för några år sedan som samlingen återfick sitt vetenskapliga erkännande.

Begynnelsen

Den orientaliska numismatikens historia i Jena är äldre än själva myntsamlingen. Starten ligger 220 år tillbaka. 1775, samma år som Goethe kom till Weimar, gjorde den nyutnämnde professorn i orientaliska språk Johann Gottlieb Eichhorn (1752-1827) sin vetenskapliga debut i Jena (1775-1788) med ett föredrag över det arabiska myntväsendets början: *De rei numariae apud Arabas initiis* (Jena 1776). Han förde därmed, som en av de första i Tyskland, den islamiska numismatiken in i orientalisten på universitetsnivå.

Uppbyggnad av samlingen

Johann Gustav Stickel (fig 1) är den egentlige grundaren av det storhertigliga orientaliska myntkabinettet (*das Grossherzogliche Orientalische Münzkabinet*, förk GOM) i Jena, där han verkade i 69 år (1827-1896), först som docent i teologi och därefter professor i orientaliska språk och orientalisk litteratur. Stickel var både teolog och semitist, något som inte var ovanligt under 1700-talet. Hans vetenskapsuppfattning hade sina rötter kvar i det föregående århundradet. Stickel medverkade aldrig till att ta det steg som hans egen generation tog under den första hälften av 1800-talet, nämligen orientalistikens omvandling från teologi till filologi. I stället utvecklade Stickel

ett specialintresse som framhäver honom inom sin tids orientalistik: den islamiska numismatiken. Stickels viktigaste verk är *Handbuch zur morgenländischen Münzkunde. Das grossherzogliche orientalische Münzcabinet zu Jena*, vars två delar utkom 1845 och 1870 (nytryck Leipzig 1975).

Maria Pawlowna och Frédéric Soret

Den viktigaste främjaren av Jena-samlingen var den mångsidigt intresserade tsardottern och sachsiska storhertiginnan Maria Pawlowna i Weimar. Vid samma tid levde vid hovet en annan person, schweizaren Frédéric Soret, som satte en stark prägel på 1800-talets islamiska numismatik. I mars 1839 bjöds en möjlighet att förvärva en betydande samling orientaliska mynt åt Jena. Mynten tillhörde den i Thüringen verksamaste pastorn och fd herrnhutmisionären Heinrich August Zwick, som hade levt 18 år på en missionsstation vid Volga. Samlingen omfattade ungefär 1500 mynt. Dessa var framför allt 900-talsmynt från samnidernas dynasti i östra Iran och medeltidsmynt från Gyllene horden, den mongoliska dynasti som dominerade Ryssland under lång tid (1236-1480). Stickel lyckades övertala sin beskyddare Maria Pawlowna att förvärva Zwicks samling åt Jena. Också i den vidare utbyggnaden hade Maria Pawlowna stor del. Hon utrustade myntkabinettet med en årlig stat. Genom hennes ryska släktingar kom talrika islamiska mynt till Jena. På Pawlownas uppdrag köpte Soret 1846 en del av den berömda Moskvasamlingen Sprewitz åt Jena. Till och med efter Pawlownas död 1859 förblev de nära familjebanden mellan Weimarhuset och Ryssland fruktbara för Jenasamlingen. Islamiska mynt från östeuropeiska skattefynd från 800- och 900-talen är rikligt företrädade i Jenasamlingen och utgör ett utmärkt källmaterial för forskningen rörande Armeniens och Georgiens historia samt hela Kaukasusområdet, östra Iran och Östeuropa. Genom vikingarnas handel mellan Kaspiska havet och Östersjön nådde stora mängder av dessa mynt Ryssland, och det är samma slags

mynt som nådde Gotland och andra fyndområden i Skandinavien. Wladimir von Tiesenhäusen skriver (*Über zwei in Russland gemachte kufische Münzfunde*, NZ 1871) att det stora ryska fyndet från Murom på uppskattningvis 18000-19000 islamiska mynt fördelades på ett antal museer i Ryssland och att 553 dubletter gick till Jena. Denna uppgift bekräftas nu genom accessionshandlingarna i Jena men än återstår att se, om det är möjligt att identifiera ifrågavarande mynt i samlingen.

Exempel på mynt

Figur 2 visar en silverdirham från år 119/737. Den kom som gåva till Soret från den ryske generalen och orientalistiken Ivan Alexevitch Bartholomaei, vars numismatiska arbeten fortfarande är ihågkomna. Senare kom myntet via Soret till Jena. Myntorten är al-Bāb ("Porten"), idag Derbent i Dagestan. Enligt legenden låg i närheten av denna stad den port som Alexander den store stängde för att skydda världen från Gog och Magog. Islamiska mynt kom inte bara till Östeuropa, de blev också imiterade där. Så långt norrut kunde den arabiska skriften inte förstås och den blev på mångt mynt upplöst i streck och kors (fig. 3)¹.

Sorets samling

Det enskilt betydelsefullaste tillskottet var storhertigfamiljens köp av Sorets samling. Den 17 oktober 1865 dog Soret i Genève. Soret lämnade efter sig en av den tidens största och mest kända privatsamlingar, bestående av 5500 mynt. Storhertigfamiljen delade på det då enorma inköpspriset 25000 guldfranc. Många av de viktigaste exemplaren hade Soret själv publicerat. Det konsthistoriskt intressantaste och tills idag mest citerade exemplet ur Sorets samling är gulddinaren ("Stående kalif-dinar", fig. 4) från början av år 77/696. Mynt-

SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS
MEDLEMSNÅL
kan rekvideras från kansliet!
Pris: 35 kr + porto

tet befinner sig i skärningspunkten mellan de bysantinska traditionerna och en kommande arabisering/islamisering av myntväsendet och förvaltningen. Myntbilden är fortfarande huvudsakligen av bysantinsk typ, trots att inskrifterna är arabiska och trots att det är kalifen själv som är avbildad i stället för den bysantinske kejsaren.

Bortre Orienten

1873 vidgades samlingshorisonten för GOM långt österut. Av den berömde tyske japanforskaren Heinrich von Siebold förvärvade storhertig Carl Alexander en specialsamling bestående av 343 sällsynta japanska amuleter och mynt. Storhertigen, som påverkats därtill av världsutställningen i Wien, överlämnade det japanska materialet till GOM (fig. 5).

Andra givare

Många kända namn finns bland dem som med gåvor främjat samlingen, bland dem orientalisterna Mordtmann dä och dy, Martin Hartmann, Henri Sauvaire, Josef von Karabacek, afrikaforskaren G Rohlf, orientresenären Hermann Burchardt samt numismatikerna CL Grotefend, H Lavoix, F Imhoof-Blumer och H Nützel.

Stickels död

I sitt 91:a levnadsår dog Johann Gustav Stickel den 21 januari 1896 efter en kort tids sjukdom. Medveten om den vittgående betydelsen i sitt numismatiska livsverk skrev han redan 1885: "Här, långt in i Tysklands inland, i det lilla Jena, där det för drygt fyrtio år sedan inte fanns något enda orientaliskt mynt, har jag lyckats skapa en samling, som under lång tid framöver kan bjuda sådana forskningar en outtömlig källa" (ZDMG 39 [1885], 39).

Bevararen Karl Vollers

Efter Stickels död ställdes frågan om efterföljden. Universitetets val föll på den profilerade arabisten och dialektologen Karl Vollers. Dennes tretton år (1896-1909) vid samlingen kännetecknas mindre av publiceringar än en systematisering av samlingen och en skicklig och engagerad utvidgning av beståndet, som han 1906 räknade till 13.500 föremål². 1909 dog Vollers. Hans efterföljare blev semitisten och specialisten på äldre orientaliska kulturer Arthur Ungnad.

Fig. 1. Johann Gustav Stickel år 1847.

Samlingen splittras

Efter Ungnads bortgång 1919 blev GOM övergivet under mer än sju årtionden. Samlingen blev avskild, bly- och tennmynten prislösa åt sönderfall och inventariet överlämnat till *Thüringische Hauptstaatsarchiv*. Under osakkunniga transporter kastades mynten om varann. Den 15 maj 1939 gavs fyra femtedelar av Sorets samling tillbaka till det storhertigligen huset. Denna del av samlingen är sedan 1945 försvunnen.

Ny start

1993 besattes lärostolen för semitisk filologi och islamvetenskap vid Frie-

drich-Schiller-universitetet av professor dr Norbert Nebes. 1994 tillkom dr Stefan Heidemann³ som forskarasistent. Därigenom återvann GOM en vetenskaplig framtid med stora möjligheter till att utvecklas till att bli ett instrument för modern historisk forskning. Ännu för ett år sedan var samlingen en obestämd massa, bestående av 8600 mynt utan bestämningar, inventarienummer och dokumentation. Sedan har restaureringen börjat. Samtliga mynt har nu inventarienummer. De gamla handlingarna, som trots vara skingrade, har återfunnits i *Thüringische Hauptstaatsarchiv*. Vidare pågår undersök-

Fig. 2. Silverdirham från år 737.

Fig. 3. Imitation av okänt östeuropeiskt ursprung.

ningar om vart Sorets samling tagit vägen. De första forskarna utifrån har redan kunnat ta sig en titt på samlingen.

Jenakabinettets bestånd

Den numismatiska samlingen består idag av ca 8600 mynt och amuletter, vartill kommer 200 lackavtryck av sasanidiska, hebreiska och arabiska sigillstenar. Följande lista ger en ungefärlig bild av samlingens viktigaste beståndsdelar:

Parther, huvudsakligen i koppar, ca 550
 Sasanider, ca 120
 Umayyader, ca 550

Abbasider och därtill knutna emirat, ca 1200
 förutom samanider, ca 500
 Nordmesopotamien och Kaukasus under 1100- och 1200-talen, ca 300
 Spanien och Nordafrika, ca 100
 Egypten och Syrien från fatimiderna till mamlukerna, ca 350
 Arabiska blysigill, ca 60
 Arabiska halvön under 1700- och 1800-talen, ca 300
 Osmaner, ca 800
 Mongoliska Persien, ca 280
 Persien efter mongolerna, ca 280
 Gyllene horden, ca 800
 Islamiska Indien, huvudsakligen i koppar, ca 500
 Kinesiska och japanska mynt och amuletter, ca 1.200
 Ännu icke bestämda mynt, ca 950
 Dessutom lackavtryck av sasanidiska och islamiska sigill, ca 200

Biblioteket

Till GOM hörde också det gamla biblioteket. Det sköttes av *Orientalisches Seminar* fram till 1919. Däri ingår mer än 700 islammumismatiska band och särtryck från 1700- och 1800-talen. I detta bibliotek ingick Stickels privata handbibliotek, liksom en del av Sorets. I många band finns rättelser, tillägg, hänvisningar och kommentarer av Stickels respektive Sorets hand. Biblioteket har alltså direkta band med myntsamlingen, men utgör också ett minnesmärke över 1800-talets vetenskapshistoria. Därutöver förfogar det egentliga universitetsbiblioteket i Jena över mer än 400 numismatiska verk från tiden före första världskriget. Tillsammans utgör detta det omfångsrikaste och fullständigaste biblioteket i sitt slag i Tyskland.

(Denna artikel har tidigare publicerats i en kortare version i *Alma Mater Jenensis*).

Översättning Gert Rispling

Kommentar

Av Gert Rispling

Heidemanns artikel visar att mycket återstår att göra, men också att berömvärda ansträngningar görs för att förbättra situationen. När Stickels elev Heinrich Nützel dog 1934, dog även den islamiska numismatiken som vetenskaplig disciplin i Tyskland. 1988-89 förändrades läget drastiskt. Då fick universitetet i Tübingen, mot en mycket rundlig summa, överta världens största privata samling av islamiska mynt. Det var den amerikanske mynthandlaren och storsamlaren Stephen Album som på detta sätt bidrog till att återuppväcka den islamiska numismatiken i Tyskland (se SNT 1990:7). De ursprungliga 30000 mynten i Tübingen växte snabbt till 50000.

Den entusiasm och sakkunskap som utgick från Tübingen, inte minst från samlingens föreståndare dr Lutz Ilisch, har haft positiva återverkningar på flera sätt. Det som nu händer i Jena skall delvis ses som en sådan effekt. Heidemann har fått sin utbildning till arabist i Berlin (väst), men sin numismatiska skolning har han huvudsakligen fått från Tübingen och Lutz Ilisch. Ilisch har tillsammans med Florian Schwarz påbörjat utgivningen av en serie kataloger över Tübingensamlingen, men har även ägnat tid och kraft åt andra, smärre universitetssamlingar i Tyskland.

I februari 1996 stod Jena som värd för ett planeringsseminarium rörande de orientaliska samlingarna i Tyskland, med deltagare från Dresden, Göttingen, Tübingen, Jena, Marburg och Rostock. Ansvariga för myntkabinettet i Gotha, Berlin, Frankfurt, Weimar och Hamburg hölls informerade. Det var första gången som personal och ledning för de orientaliska samlingarna i Tyskland träffades. Det största problemet är nog myntkabinettet i Berlin, som inte haft någon

INTERNATIONELLA AUKTIONER

FORTLÖPANDE INLÄMNING
 TILL VÅRA 4 ÅRLIGA AUKTIONER

*Du som förut lämnat objekt till oss:
 Kom gärna med mer!*

*Du som hittills inte lämnat något:
 Pröva oss!*

Dina objekt bjuds ut till vår **världsomspännande kundkrets**, som är intresserad av såväl **MYNT** som frimärken, brev, häften, vykort, handskrifter och aktiebrev m.m.

Du kan alltid vara säker på att få **högsta möjliga priser** för Ditt material. Din **trygghet** är att vi har **80-årig erfarenhet** och finner glädje i att hjälpa våra kunder till maximalt resultat.

Dödsbon och advokater anlitar ofta oss.

GRATIS RÅDGIVNING!

Ring gärna!

08-678 32 17

FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Birger Jarlsgatan 8, 3 tr
 114 34 STOCKHOLM

Fig. 4. Jenasamlingens praktikmynt, en gulddinar från 696.

Fig. 5. En av de många amuletterna i Siebolds samling.

fast orientalisttjänst sedan Hermann Simon slutade för ett tiotal år sedan.

Från Schleswig finns en glädjande nyhet; Ralf Wiechmanns prisbelönta arkeologiska doktorsavhandling *Edelmetalldepots der Wikingerzeit in Schleswig-Holstein*, med bestämningar av varje mynt, väntas under året.

Den överlag positiva utvecklingen av islamisk numismatik i Tyskland bör ses i ljuset av ämnets utveckling internationellt. Där är läget sämre. De islamiska ländernas relativa betydelselöshet i sammanhanget verkar vara permanent. Det nästan enda positiva från det hållet har varit att den saudiarabiske miljonären Samir Shamma deponerat sin myntsamling i Ashmolean Museum, Oxford, och också bekostat en forskartjänst där. (Det kan väl nu vara dags att avslöja att Shamma, som alltså innehade världens största privatsamling näst efter Album, hade långt gångna planer på att placera sin samling i Köpenhamn, Stockholm eller Uppsala. Dessa planer gick tyvärr inte i lös.)

Problemen i öststaterna är desamma som i Mellanöstern: det saknas inte mynt men väl numismatiker som kan materialet (och naturligtvis pengar). I öststaterna har det varit ett stort generationsskifte, vilket tillsammans med de välkända politiska och ekonomiska problemen resulterat i inaktivitet.

Till de återkommande internationella seminarierna i Tübingen har man särskilt tänkt på att bjuda in kolleger från arabvärlden och öststaterna, men situationen är erkänt svår. Det finns även en allmänt utbredd åsikt, att man vare sig i väst eller öst under de senaste årtiondena lyckats få fram några riktigt stora och viktiga verk av det monumental slag som t.ex. George Miles och John Walker presterade. För den som haft förmånen att regelbundet ha umgåtts med Tübingenkretsen under flera år ter

sig situationen paradoxal. Det äger nog sin riktighet, att det inte skrivits många viktiga verk under de senaste 40 åren, men samtidigt måste man inse att det troligen aldrig tidigare har funnits en sådan topp bland de kunnigaste. Kanske ligger förklaringen i att sådana skickliga islamnumismatiker som Stephen Album, Lutz Ilisch och Michael Bates skaffar sig så stora kunskaper om materialet och har en så tung arbetsbörda, att de inte hinner dokumentera framstegen. Endast den inre kretsen av kolleger delges och det sker muntligen. Den som stod i centrum för dessa numismatiska samtal var Nicholas Lowick, vars plötsliga bortgång 1986 innebar en stor förlust för ämnet. Lowicks stora katalog över tidiga abbasidiska mynt (132-218/749-833), *Coinage of the Early Abbasids*, väntas utkomma postumt under 1996/1997, en händelse av samma stora betydelse som någonsin något av Miles' och Walkers arbeten fick. På lite sikt kan vi vänta oss ännu en stor monografi, nämligen Luke Treadwells arbete över de buwayhidiska mynten.

Åter till Heidemann i Jena. Det sker inte ofta att någon doktorerar i arabisk historia med anknytning till numismatik. Heidemanns avhandling, som lades fram 1993 i Berlin, rör den period på 1200-talet då kalifatet flyttades över från Bagdad via Aleppo till Kairo. Den utgavs 1994 av Brill under titeln *Das Aleppiner Kalifat (AD 1261). Vom Ende des Kalifats in Bagdad über Aleppo zu den Restaurationen in Kairo*. Schwarz har utförligt recenserat den i Schweizer Münzblätter 179/180, december 1995. Heidemanns kommande habilitationsarbete (utökad doktorsexamen) heter *Geldwirtschaft als Soziales System in Syrien im 13./14. Jahrhundert*. Heidemann kommer att leda det tvååriga projektet i Jena, men det är tänkt att en (ännu) yngre orientalist skall göra

bestämningarna och registreringen på dator.

Med all respekt för alla spännande mynt som säkert finns i Jenasamlingen, men det mest fantastiska med Jenas uppvaknande ur tömrosasömmen måste vara det gamla, orörda 1800-talsbiblioteket. För en islamnumismatiker blir inga böcker för gamla. Det är intressant att notera att de två andra stora samlingarna av islamiska mynt i Tyskland, nämligen Tübingen och Berlin, inte har riktigt fullgoda numismatiska bibliotek. Berlins myntkabinetts bibliotek fördes under andra världskriget till Leningrad, där det förblivit (mynten lämnades dock tillbaka, men i oordning och ofta med förlorad proveniens). Det bibliotek som är knutet till Tübingensamlingen har av naturliga skäl vissa luckor i den äldre litteraturen, men situationen där är ändå inte så problematisk. Tübingens allmänna universitetsbibliotek råkar vara Tysklands bästa specialbibliotek för Mellanöstern och Indien.

Slutligen vill jag nämna, att det i det gamla GOM också fanns en studiasamling av antika och medeltida mynt till ett antal av 4000, som nu tillförts institutionen för klassisk arkeologi i Jena. □

Noter

¹Nu tre ex. kända. Ett finns i Helsingfors, avbildat i Fornvännen 1987, s 76, C, och tentativt bestämt som rusisk imitation från Kiev. Ett tredje finns i KMK, Stockholm (övers. anm.).

²K. Vollers, Das orientalische Münzkabinett der Universität Jena im Jahre 1906 (*Blätter für Münzfreunde*, 1906, sp 3515-3524, 3529-3537, plansch 165).

³S Heidemann, Institut für Sprachen und Kulturen des Vorderen Orients der Friedrich-Schiller-Universität Jena, Löbdegraben 24a, D-07743 Jena, Tyskland.

Sofisten Rufinus och hans privilegier

Av Ursula Kampmann

Vad hör jag? Skall man höja inkomstskatten igen? Räcker inte alla de pengar till för statens behov, som medborgarna vänligt nog ställer till statens förfogande?

Städerna i provinsen Asia (ungdetsamma som nuvarande västra Turkiet) stod inför samma problem: Vem skulle betala för det allt dyrare underhållet av stadens infrastruktur? Grannstaden hade just byggt en ny och påkostad idrottsanläggning – man fick väl inte halka efter i konkurrensen utan att åtminstone snygga till sin egen gamla anläggning en smula! Och delegationen till kejsaren i Rom måste ju utrustas ståndsmäsigt för att göra rätt intryck. Och om man ville framstå som den förmästa staden i provinsen, så måste de inbjudna toppidrottsmännen erbjudas lockande penningssummor för att delta i stadens stora spel.

Kort sagt, allt var dyrt och ett ordnat inkomstskattsystem som vi är vana vid idag hade man inte på den tiden. Staden var därför hänvisad till "frivilliga" bidrag från de rikaste invånarna. En av dem presenterar sig stolt i omskriften på detta mynt. Det är sofisten Claudius Rufinus, som åtagit sig att beklåda ämbetet som strateg i Smyrna

I Smyrna var strategerna en grupp ämbetsmän, som fullgjorde lagstiftande och verkställande uppdrag. De ledde mötena i folkförsamlingen och rådet, de skickades som ambassadörer eller svarade för organisationen av brandförsvaret eller för arrangemangen vid de religiösa processionerna. Hur många sådana strateger det fanns i Smyrna kan vi inte säga. Rufinus var i alla fall en av dem, trots att han egentligen inte hade behövt åta sig uppdraget. Han hade nämligen ett yrke, som garanterade honom fullständig skattefrihet. Sofisterna – eller professorerna, som man kanske hellre skulle kalla dem idag – hörde liksom läkare och grammatiklärare till de grupper i samhället som var befriade från att tjänstgöra som ämbetsmän, dvs de var praktiskt taget befriade från att betala skatt. Redan under diktaturen på Caesars tid var dessa grupper gynnade. Om de arbetade i Rom erhöill de automatiskt romersk medborgar rätt. Kejsar Vespasianus befriade dem år 74 från skatt och kravet att ta emot inkvarteringar. Dessutom kunde ingen i stä-

derna tvinga dem att ta på sig ämbeten och de därmed förbundna kostnaderna. Speciellt Hadrianus – som ju ömmade för den gamla grekiska kulturen – delade ut privilegier så frیکostigt att vissa städer råkade i ekonomiska svårigheter, eftersom en hel rad av tänkbara ämbetsinnehavare genom sitt yrke fritogs från kravet på att åta sig ett sådant. Vad var det nu som gjorde att sofisterna kunde erhålla så stora ekonomiska fördelar från kejsarnas sida?

På 100-talet e Kr upplevde det romerska världsväldet äntligen ett lugnt skede. Krigen hade upphört och givit plats för utbildning och sköna konst. Den gamla grekiska talekonsten upplevde ett enormt uppsving. Denna rörelse kallas efter Philostratos för den "andra sofistiken", i motsats till de stora talarnas tid på 400- och 300-talen f Kr. Man tog efter sina föregångare både i stil och i språk, vilket – framför allt hos de mindre framstående talarna – kunde leda till ren imitation. Lukianos gör sig lustig på deras bekostnad i en ironiskt formulerad rekommendation till en talare:

...och glöm för all del inte att nämna slaget vid Marathon och Kynegiros, utan dem går det bara inte; dessutom måste man segla runt Athos och gå till fots över Hellesponten, och solen måste fördunklas av persernas alla pilar, och Leonidas måste vara hjälten för dagen osv...

Detta får emellertid inte skymma det faktum att de verkligt stora talarna var kejsarnas vänner och lärare. De utövade inflytande på politiken i sina respektive hemstäder och anlätades gärna inte bara för högtids- och festtal utan också för att tala för olika politiska förslag. Sofisternas självkänsla är imponerande. Så här såg Aelius Aristides på sitt yrke:

...Rhetorn (= sofisterna, talarna) måste vara rättträdig, själv alltid göra det rätta och leda andra människor att göra det rätta; han måste helt och fullt vara en kung...

Dessa lärare i talekonsten vandrade från plats till plats som moderna artister på turné och förkunnade sina läror. Somliga städer blev kända för att alltid ha ett stort antal sofister som verkade där och utbildade unga män. Smyrna, en av de mest kända städerna, var så berömt att "... det kom inte bara jonier, lyder, karer, maionier, eoler, hellener från Mysien och Frygien, utan också kap-

padokier, assyrier, egyptier, fenikier, de mest framstående akajier och hela Athens ungdom..." De skänkte glans och ära åt Smyrna. Samtidigt medförde detta ett problem för stadens finanser: sofisterna, som blivit rika genom honorar, lön för undervisning, gåvor från höga tjänstemän eller kejsarliga nådevedermälen, kom inte ifråga för befattning som ämbetsmän och bidrog därmed inte till stadens driftkostnader.

Rufinus var inte någon av de mer betydande sofisterna – Philostratos betecknar honom som en lärare av inte alltför stor ryktbarhet – men han tjänade uppenbarligen inte alltför dåligt på sin lärarverksamhet. Därav kom det sig att politikerna i Smyrna enträget bad honom att åta sig ett ämbete och framför allt de därmed förbundna kostnaderna. Rufinus gav efter. Han lät sig väljas till strateg och övertog en del av stadens utgifter. Kanske bestred han kostnaderna för denna myntutgåva som kan dateras genom hans ämbetsmannaperiod. Med sina minst 48 fransidesstamper var detta med all säkerhet en kostsam historia.

Rufinus hade alltså genom sin generositet trätt fram i rampljus och med sitt finansiella bidrag till stadens ekonomi vunnit evig ryktbarhet för sig och sina efterkommande. Men han tyckte att det fick räcka med ett undantag och vidtog sina mått och steg för att det inte skulle upprepas. Bara för att han hade ställt upp en gång skulle han inte behöva tvingas att göra det en gång till. Förmodligen ställde han som krav för att åta sig ämbetet att staden Smyrna skulle sända en beskickning till Septimius Severus och Caracalla för att ge honom personlig bekräftelse på sin

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(*uppgiv samlarområde*)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

SMYRNA. Septimius Severus, 193-211, tillsammans med Caracalla och Geta. Medaljong, 198-202. 27,90 g. 35,8 mm. Klose 271, LVI. Serie A, Grupp a, V1/R1, 15 (detta ex). BMC 283,368. Hunter Cat 383,230 (åtsidan stämpelidentisk).

Åts.: •Λ•CE• - ΓΕΤΑΚ•Κ•ΑΥ•ΚΜ•Α••ΑΝΤΩΝΙΝ•ΑΥ•Κ•Λ•CE•CE/OVHPOC•Septimius Severus med sina båda söner sittande på varsin ämbetsstol (sella curulis) vända åt vänster. De är klädda i toga och Septimius Severus och Caracalla, som båda är kejsare, har lagerkrans. Alla har en bokrulle i vänster hand, Septimius Severus har en glob i den utsträckta högra handen; Caracalla och Geta håller högerarmen utsträckt med handflatan uppåt.

Fråns.: ΠΡΩΤΑ•ΚΟΙΝ/ Α•ΑCΙΑC/CMYPΝΑΙΩΝ inom en krans, runtom: Ε ΙΙΙ• CΤΡΑ•ΚΛ•ΡΟVΦΙΝΟV•CΟΦΙ (= präglat under det år då sofisten Claudius Rufinus var strateg).

skattebefrielse. Detta kan vi sluta oss till genom att vi har de båda kejsarnas svar bevarat:

Svar från de gudomliga kejsarna Severus och Caracalla till invånarna i Smyrna: Om er medborgare Claudius Rufinus, som på grund av sin kärlek till bildning, av vilken han är uppfylld och på grund av att han ägnar sitt liv åt att ständigt förkunna, har kommit att åtnjuta befrielse från plikten att åtaga sig ämbeten, vilken (befrielsen) han åtnjuter enligt våra förfäders gudomliga föreskrifter beträffande sofister: om han nu alltså åtog sig att vara strateg på grund av sin kärlek till sin hemstad eftersom ni efter starka påtryckningar (men visserligen inte tvång) på honom fick honom att acceptera

*detta, så är det bara rätt och riktigt att hans privilegier i övrigt förblir oförändrade. För det går ju inte an, att denne mans insats för er blir till skada för honom, speciellt inte som just ni utverkat den av honom. Lev väl! – Aurelius Antoninus och Aelius Speratus åtog sig att vara ambassadörer.**

När vi ser detta vackra och osedvanligt välbevarade mynt, är vi alltså i den ovanliga situationen att Rufinus, som hade ansvaret för utgivningen av myntet, dessutom möter oss i både skriftliga källor och i bevarade inskrifter. Vi kan alltså se hur han motvilligt gav ut sina surt förvärvade slantar efter påtryckningar från sina medborgare att ta över en del av stadens driftkostnader. Vi ser sedan

med vilken stolthet han anger sitt yrke i omskriften på myntet, för att markera att han ju egentligen inte alls hade behövt ta på sig detta ämbete och de utgifter det medförde. Och vi ser hans oro för att detta undantag från hans sida skall kunna utvecklas till en regel. Denna lilla historia låter oss alltså ana, att bakom varje namn, som vi kan läsa i en myntinskrift, har funnits en person som haft sin stolthet, sin oro och sina svårigheter, vilka vi genom ödets nyckfullhet inte längre känner till.

Översättning: Harald Nilsson.

*G Petzl, Die Inschriften von Smyrna II. 1, Bonn 1987, Nr 602; översättningen till svenska gjord från den tyska översättningen. HN.

Mynt från nyupptäckta gravar i Broby bro

Av Lars Andersson

Under sensommaren 1995 utförde Stockholms läns museum en arkeologisk undersökning vid Broby bro i Täby socken. Vägverket skulle bygga en ny bro över Gullån. För att kunna göra detta krävdes en tillfällig förbifart och bro, vilket i sin tur innebar att schaktning behövde göras på båda sidor om Gullån. Då bron har en forntida föregångare i form av en runstensbro, bestämdes att schaktningen skulle ske under "antikvarisk kontroll", dvs en arkeolog kontrollerar om eventuella okända fornlämnningar dyker upp.

Vid undersökningsområdet har tre runstenar hittats, varav en omnämner både en hög och ett brobygge:

Ingefast och Östen och Sten läto resa dessa stenar efter Östen, sin fader, och de gjorde denna bro och denna hög.

Man kunde förvänta sig att finna en rest av den forntida väg och broläggning som har löpt förbi platsen, eftersom dess vikingatida sträckning och placering med all sannolikhet var identisk med dagens. Därför blev förvåningen stor när grävmaskinen stötte i en stenpackning, som visade sig dölja skelettet av en vuxen man. En kristen skelettgrav från 1000-talet hade kommit i dagen. Ännu större blev förvåningen när ytterligare två skelettbegravningar påträffades, denna gång helt omarkerade. De saknade varje form av synlig överbyggnad, som tex stenröse.

Två gravar med mynt

Gravarna låg i östvästlig riktning med huvudet i väster. De gravlagda var en äldre kvinna, bild 1, en vuxen man och en pojke i tioårsåldern, bild 2. I två gravar låg mynt. Den äldre kvinnan och barnet hade försetts med två mynt vardera. Den vuxne mannen saknade gravgåvor, men ett antal kistpikar möjliggör en rekonstruktion av kistan. En tunn silkestråk vid vänster underarm, möjligen en del av ett sidenband, berättar om en klädsel som troligen har bestått av en ärm-lång, bandkantad skjorta.

Den äldre kvinnan – som för övrigt hade en missbildning som gjorde hennes överkropp oproportionerligt liten – hade vid sin fotända resterna av ett skrin med tillhörande

nyckel. I skrinet låg en korrosionsklump, som vid närmare undersökning visade sig innehålla ett schwabiskt Aldrich-mynt från 1025-1040, bild 3:2, ett obestämbar myntfragment, bild 3:3, en mindre silverring (ej en fingerring) samt tre vikter i järn och brons. Skrinet är ca 20 x 10 cm stort med en någorlunda välbevarad låskonstruktion av typen draglås. Myntet ger gravan en tpq-datering till 1025.

Barngraven innehöll också två mynt, varav ett återfanns tillsammans med en kam och en blå glaspärla i ett före detta skinnfodral/pung vid skelettets vänstra hand. Myntet visade sig vara ett 1/4 fragment av ett Knut den store-mynt av typen Short Cross, bild 3:1. Nedanför barnets högra hand, i jämnhöjd med knät, framkom dessutom ett halvt mynt från Otto III (983-96), bild 3:4, vilket passar väl in på övriga dateringar. Knut-myntet ger gravan en tpq-datering till 1029. I övrigt framkom resterna efter en kniv samt en dubbelkam av en typ som uppträder under perioden 1000-1200 e Kr.

Två av tre gravar ger alltså tpq-dateringar till 1020-talet. Gravskicket, med östvästlig riktning och avsaknad av egentliga gravgåvor, tycks tyda på en kristen miljö. Till detta hör de runstenar, vilka alla är explicit kristna i form av korsmärkning, som har varit placerade nära nog på gravarna. Dessa ligger med all sannolikhet mycket nära i tid med skelettgravarna. Det är alltså inte bara läget och tiden, utan också möjligen en kristen tradition som binder samman runstenarna med gravarna.

Sammantaget ger detta intryck av en kristen begravningsplats intill den på 1000-talet (ny)uppförda bron. "Ny" inom parentes för att det kan ej uteslutas, att runstens omnämning av brobygge avser ett återuppförande eller en restaurering av en äldre bro. Fornlämningsområdet intill undersökningsplatsen utgör ett relativt monumentalt gravfält av främst äldre järnålderskaraktär med inslag av yngre järnålder, dvs ca 500 f Kr - 500 e Kr. En av runstenarna nämner dessutom byggandet av bro och hög, vilket tyder på ett konservativt drag.

En arbetshypotes är att gravarna är

anlagda av relativt nykristnade och också relativt "nyinflyttade" personer. Av de intilliggande fyra ägora (alla med medeltida belägg) är det en som tycks sakna förekomst av fornlämnningar i form av gårdsgravfält eller dylikt, nämligen Broby. Övriga ägor har en vacker fornlämningsstruktur med var sitt gårdsgravfält med tydliga inslag av yngre järnålder. Vidare indikerar namnet Broby att gården är yngre än broanläggningen, eftersom bron har givit namn till gården. Broby tycks ha klämts in mellan tidigare, äldre ägor, troligen strax efter eller i samband med brobygget. Säkert är att det skedde före 1328, då Broby finns omnämnt och tycks vara en etablerad egen äga. Eventuellt är det alltså Brobys nybyggare, som redan från början är kristna, som etablerar ett nytt kristet gårdsgravfält på det gamla monumentala äldre järnåldersgravfältet och "kristnar" detta genom att resa kristna runstenar intill. Att detta sker i början av deras kristna tid är omnämmandet av högen ett tecken på. Högen har varit synlig ända fram till början på 1800-talet och finns utmärkt på kartmaterial från 1720-tal. Numera är den helt bortodlad, men undersökningsområdet har tangerrad dess kant. Inget spår av storhög syntes dock i undersökningen.

I samband med uppförandet av den nya gården bygger man också bron över det som redan tidigare troligen var en viktig överfart, kanske i form av ett vad. Bron byggs alltså ej endast för Brobybornas bekvämlighet, utan vägen tycks redan tidigare ha varit en viktig "tvärlid", som för-

Prenumerera på
årsset och jubileumsmynt
från Norge, Danmark och Finland
genom oss.

Även utgåvor från hela världen.
Sedlar. Polletter.

Listor skickas gratis.

NORRTÄLJE MYNT AB

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176 - 168 26, Fax 0176-168 56

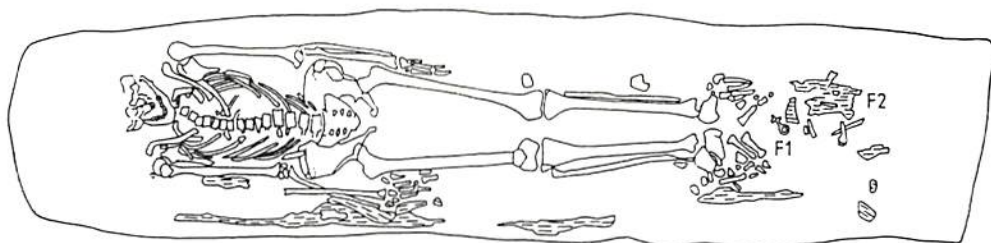

Bild 1 Anläggning 3. En äldre kvinna. Både det schwabiska myntet och myntfragmentet upphittat i skrinet F2.

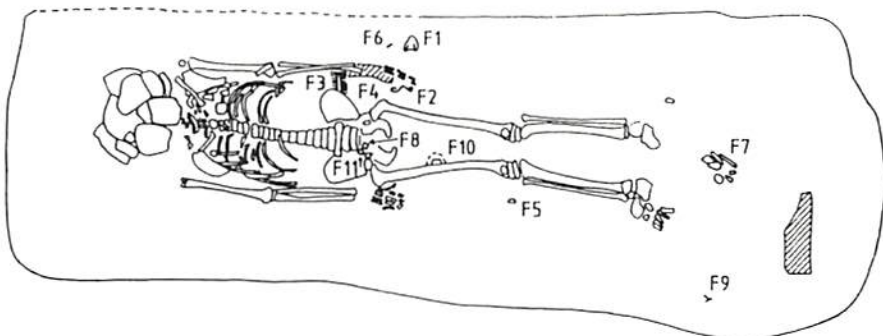

Bild 2 Anläggning 8. En yngre pojke. Knut den store-myntet funnet under kammen vid F3. Otto III-myntet funnet vid F5.

bindar området i öst-västlig riktning vidare mot Edsviken.

Jarlabanke

Om runstenarna har relation med gravarna, vilket mycket tyder på, så har vi ett samband med en mycket känd släkt som hade sin storhetstid i Täby under 1000-talet, nämligen Jarlabankeätten. Alla runstenarna på platsen är nämligen resta av medlemmar av Jarlabankes släkt. De ovan nämnda, strukturella förändringarna i områdets ägobild bör också ha underlättats om det fanns en stor ägare eller förvaltare av hela området. Om man gör en analys av på vilka ägor som det har hittats Jarlabankestenen, upptäcker man snart att Broby bro befinner sig i dessa ägars centrum. Detta tycks vara en antydning om att Jarlabanke kanske inte hade så fel i att han "ägde hela Täby" eller kanske till och med i uttrycket "hela detta hundare". Frågan kvarstår dock om han är godsägare eller härads-hövding.

Undersökningarna kommer så småningom att resultera i en utställning om 1000-talet och givetvis också en arkeologisk rapport från Stockholms läns museum.

Lars Andersson är antikvarie vid Stockholms läns museum

Bild 3

1. England. Knut (1016-1035), Short Cross 1029-1035.
2. Tyska riket. Schwaben, Basel, biskop Aldrich (1025-1040).
3. Tyska riket, ej närmare bestämbar.
4. Tyska riket. Kung Otto III (983-996), Andernach.

Jarlabanke levde under 1000-talet och tillhörde en rik och mäktig släkt. Hans huvudgård låg i Täby men han ägde även jord i bl.a. Broby. Av runstenarna framgår att han byggde broar och anlade en tingsplats.

Drottning Kristinas spelbrickor

Av Ian Wiséhn

Bland de föremål som funnits längst i Kungl. Myntkabinetet är fem spelbrickor med reliefer i guldbleck, visande romerska kejsare. De efterliknar alla antika romerska mynt. Ursprungligen kommer de från drottning Kristinas samling. Bakgrunden är följande:

När Kristina abdikerade 1654, fördes stora skatter ut ur landet. Delar av mynt- och medaljsamlingen pantsattes i Bryssel. När så drottningen avled 1689 fick Karl XI möjligheten att lösa panten. Detta gjorde han och föremålen fick åka tillbaka den långa vägen till Stockholm. Kungen, som hade ett intresse för gamla mynt, lät samla hos sig på Stockholms slott några för myntkunskapen intresserade män, greve Carl Wrede, Sparfwenfeldt, Brenner och Keder. På slottet sammanträdde de vissa dagar, då de i kungens närvaro undersökte och diskuterade mynt, särskilt de romerska. Det var inte enbart drottning Kristinas mynt som studerades utan även de romerska mynten från Jacob Gyldenklous rika myntkabinet. Den samlingen hade Karl XI också köpt. Bland Kristinas föremål fanns även de fem spelbrickorna.

År 1697 avlider Karl XI och kort därefter brinner slottet Tre kronor. Den nye kungen har inget intresse för mynten och de i sin tur har inte längre någon hemvist. Man inser dock att de har ett värde och därför deponeras Kristinas och Gyldenklous mynt i statskontoret. Så börjar det stora nordiska kriget (1700-1719) och samlingen glöms bort.

Tidigt på året 1719 planerades det för begravningsmedaljer till Karl XII:s begravning och kröningsmedaljer till drottning Ulrika Eleonora. Problemet var bara det att man saknade guld och silver till medaljerna. Då kom någon på att det i statskontoret fanns deponerat en massa mynt och medaljer. För att få loss dem krävdes ett kungligt brev (Riksregistraturet):

"Ulrica Eleonora etc. Såsom wij förnummit, att utj et hoos Eder stående Cabinet skall finnas åtskillige Medaille Doubletter och Copier af guld och sølfwer, som till dess halt är gådt och brukeligit, och att de af guld, finare och sämbre, wäga tilhopa En m[ark], 10 lodt och 12 äss och de af sølfwer femtijo nijo m[ark] 1 lodt myn-

twikt, altså är wår nådige befallning, dett I föranstalta låten, att berörde gull och sølfwer blifwer användt till Begravnings- och Kröningsmedaillerne, som wij nyiligen Eder befalt att förfådiga låta."

Efter det att samlingen plundrats på guld och silver fick resten ligga kvar i statskontoret. Tydligt även de fem spelbrickorna. På dem finns visserligen också guld, men endast som tunt bleck.

Nästa kapitel i berättelsen inleds med att statskontoret den 22 augusti 1726 hos regeringen lämnar en anmälan om samlingens existens. Det beslutas att något måste göras. Av den anledningen utfärdade Fredrik I detta brev till kanslikollegiet:

"Friedrich etc. Det gifwer OSS Wårt StatsContoir under d. 22 aug. nästl. i underdånighet wid handen, hurusom därstädes skall wara ifrån åhren 1693 och 1696 nedsatt en Coffert och ett medaille Cabinet, hwaruti ännu finnes åtskilligt gammalt mynt och Medailler, mäst af koppar jemte pousserade portraiter uti wax och Elfenben, sedan år 1719 efter Hennes May:ts Wår högtälskel. gemåls ordres af d. 3 febr. utur förbem:te Medaille Cabinet blifwit uttagne guld och sølfwer Medaille doubletter och Copier, så mycket som der funnits af rent guld och sølfwer till begravnings- och Krönings Medaillers förfådiga, och som de uti bemelte Cabinet och Coffert ännu öfrige saker för antiquitetens skull tyckes böra conserveras till Rikets heder, så hafwe Wij för godt funnit at låta berörde Coffre och skåp med deruti befintel. saker af aflewereras derifrån till Wårt antiquitets archivum at där förwaras, til dess Bibliothequet får sitt behöriga stelle, at det ey behöfwer mera flyttas. Det är fördenskull härmed til Eder Wår nådige willja och befallning, att I antyden någon af bemelte antiquitets archivo, som nu förut formerar ett Register eller Inventarium på alt, hwad så i skåpet som Cofferten finnes i behåld, samt så föranstalten, at allsammans sedan af wederbörande emottages och uti Wårt och Riksens antiquitets

archivo förwaras, hwarom Wij jembwål Wårt Stats Contoir behörige ordres lämnaas" (Riksregistraturet 3 september 1726).

Tanken var att samlingen tills vidare skulle förvaras i antikvitetsarkivet för att senare överföras till Kungliga Biblioteket. Själva inventeringen skulle utföras av bibliotekarien Henrik Brenner (kusin till Elias Brenner, född i Kronoby i Österbotten 1669 och död i Stockholm 1732. Han var i rysk fångenskap 1700-1721), sekreteraren i antikvitetsarkivet Johan Helin och assessorn i antikvitetsarkivet Carl Ludvig von Schantz (själv myntsamlare). Helin anmälde emellertid tidigt att han inte hade tid att närvara vid inventeringen. Arbetet utfördes därför av Henrik Brenner och von Schantz. Den färdiga rapporten (R A Kansli-koll., inkomna skrivelser sign E IV 9) upplästes den 6 november 1727 i kanslikollegiet. Någon beskrivning av mynten lämnades aldrig, endast av metallen och deras antal i de olika lådor och påsar, i vilka de låg. Man kan ändå få en föreställning om samlingens storlek, även om det numismatiska värdet förblir okänt. Bland de uppräknade posterna finns så de fem spelbrickorna:

"5 gamla romerska kejsarporträtt, lagde på lazur med deras reverser, alla af tunt gullbleck".

Den ursprungliga tanken att Kristinas och Gyldenklous mynt skulle vidare till Kungliga Biblioteket blev aldrig av. I stället stannade föremålen, inklusive spelbrickorna, hos Antikvitetsarkivet (dvs vad som i dag är Riksantikvarieämbetet, Statens His-

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

1.

2.

3.

toriska Museum, Medelhavsmuseet och Kungl. Myntkabinettet).

Beskrivning

Brädspelsbrickorna är troligen från 1500-talet. De visar kejsarporträtt i

guldbleck mot bakgrund av *lapis lazuli*. De har svarta svarvade träramar, som ej alltid passar samman med bilderna. Diametern är 51 mm.

1. Tiberius (14-37 e Kr), bröstbild. Frånsidan visar kejsaren som över ett

altare räcker handen till en grupp soldater. Bilden bygger på en sestertius från Domitianus (81-96 e Kr). *Hunter collection nr 127*.

2. Caligula (37-41 e Kr), bröstbild. Frånsidan visar kejsaren som talar

4.

5.

från ett podium till en grupp soldater. Bilden bygger på en sestertius från Caligula. Jfr *RM* 172.

3. Claudius (41-54 e Kr), bröstbild. Frånsidan visar Drusus triumfbåge vid Via Appia. Bilden bygger på en sestertius från Claudius. Jfr *Hunter collection* nr 45.

4. Nero (54-68 e Kr), bröstbild. Frånsidan visar Honos och Virtus (vapenärar och det militära mannamodet). Bilden bygger på en sestertius från Galba (68-69 e Kr), präglad i Rom eller Lyon. Jfr *RIC* nr 474. Se även omslagets färgbild.

5. Domitianus (81-96 e Kr), bröstbild. Frånsidan visar hamnen i Ostia sett från luften. Bilden bygger på en sestertius från Nero. Jfr *Hunter collection* nr 39.

Författaren tackar fil. dr Ulla Westermärk för uppgifter rörande de romerska myntförlagorna.

Litteratur

Callmer, C: *Drottning Kristinas samlingar av antik konst*. Stockholm 1954.

Christina Drottning av Sverige – en europeisk kulturpersonlighet. *Nationalmuseum utställningskatalog* 305. Stockholm 1966, s 560f och plansch 96.

Gaebler, H: *Die Sammlung der Königin Christina von Schweden. Corolla Numismatica. Numismatic Essays in Honour of Barclay V Head*. Oxford 1906, s 368-386.

Kent, J P C Overbeck, B & Stylow A U: *Die römische Münze*. München 1973.

Nathorst-Böös, E & Wiséhn, I: *Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet. Numismatiska Meddelanden XXXVI*. Uppsala 1987.

Rasmusson, N L: *Mynt och medaljsamlare inom det svenska kungahuset. KVHAA Antikvariskt Arkiv* 20, Uppsala 1962, s 15 samt försätsblad i färg.

Robertson, A S: *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet, University of Glasgow. I. Augustus to Nerva*. Oxford 1962.

Schück, H: *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Dess Förhistoria*

och *Historia*. Vol IV, Stockholm 1935, s 496ff.

Sutherland, C H V: *The Roman Imperial Coinage*. Vol I, 2 upplagan, London 1984.

Kredit. En student hade spiset på kredit hos fru Ihre, som höll spis-kvartar i Upsala, och blivit skyldig henne 50 R:dr. Som hon ej fick penningar då hon anfordrade honom, anmälde hon skulden för inspektorn i den nation, af hvilken studenten var medlem, och anklagaren och den anklagade kallades att på samma tid infinna sig hos honom. Då begge ankommit, tillsporde inspektorn studenten: "Är herrn skyldig den här nationen 50 R:dr?" – "Menniska," inföll hustru Ihre, "jag behöver inte vara menniska för 50 R:dr, hellre skänker jag efter hela struntens." Med dessa ord aflägsnade hon sig.

Ur PG Bergs Anekdot-Lexikon

Tissaphernes och Xenophon – bakgrunden till ett tidigt porträttmynt

På hösten år 401 f Kr stod ett slag vid Kunaxa nära Babylon, mellan Kyros och hans broder Artaxerxes II, stor-konungen i det persiska riket. Kyros hade gjort uppror mot sin bror och tågat mot Babylon för att vinna makten. På Kyros sida stred en stor trupp grekiska legionärer. Vittne till striden var en ung krigskorrespondent och vän till Kyros, vid namn Xenophon. För Artaxerxes stred bland andra Tissaphernes, som under några år varit satrap i Lydiens huvudstad Sardeis, vilket innebar att han varit den mäktigaste mannen i Mindre Asien. Trots att grekerna vann framgångar på sitt avsnitt var slaget förlorat, när Kyros stupade. Grekerna lyckades hålla samman och rädda sig undan och slå läger. Men läget var prekärt. Ännu värre blev det när Tissaphernes svekfullt lät avrätta fem grekiska överbefälhavare och tjugo underbefälhavare, som han inviterat till fredliga förhandlingar. I detta läge steg Xenophon fram, övertog befälet och lyckades trots det svåra läget och stora avståndet leda sina landsmän upp till Svarta havet. Det var när de äntligen kom dit, som de ropade de berömda orden: *thalassa, thalassa!* (havet, havet!). Om detta har Xenophon berättat i boken *Anabasis, De tiotusendes härtåg*.

Det persiska väldet i Mindre Asien styrdes av en satrap. Det var som sådan Tissaphernes under åren före 408 i sina försök att nå kontroll även över de grekiska kuststäderna hade spelat ut Athen och Sparta mot varandra. Dessa städer – inbegripna i det så kallade peloponnesiska kriget – var i trängande behov av pengar för sin krigsföring och för att kunna hålla flottor. För sitt svekfulla uppträdande i dessa förhandlingar och sin oförmåga eller ovillighet att uppfylla ingånga löften avsattes Tissaphernes som satrap och fick under ett antal år nöja sig med landskapet Karien innanför Rhodos. Som belöning för att han underrättade Artaxerxes om Kyros uppror och för sina avgörande insatser i slaget vid Kunaxa blev han återinsatt år 400 och fick dessutom en av kungens döttrar till gemål. Efter förlust mot spartanerna 396 och efter intriger från änkedrottningen Parysatis sida, moder till Kyros och Artaxerxes, avsattes han och avrättades 395.

Den som noga ser på det lilla myntet här intill ser att det under bilden av den skäggige mannen står ΤΙΣΣΑ med grekiska bokstäver. Det är alltså Tissaphernes själv vi ser. Detta är ett mycket sällsynt mynt. Så sent som 1986 kände man bara till två exemplar, men nu har antalet vuxit till sex, varav Kungl Myntkabinettet kunnat förvärva ett. Det finns ett litet antal silvermynt med satrapnamn från Lykien i Mindre Asien från slutet av 400-talet f Kr, men det är fortfarande omdiskuterat huruvida bilderna på dessa kan vara porträtt.

Vårt lilla mynt slogs i staden Astyra i Mysien i nordvästra Mindre Asien, med all sannolikhet under Tissaphernes sida år vid makten, 396–395. Det är ett av världshistoriens äldsta säkra myntporträtt och nästan hundra år äldre än de porträttmynt, som diadokerna Ptolemaios och Seleukos slog över Alexander den store och sig själva. Vårt mynt hör därmed till inledningen av en lång tradition, som efter grekerna togs upp av romarna med ett myntporträtt av Caesar år 46 f Kr, och som vi faktiskt följer än i dag, mer än 2392 år senare.

Harald Nilsson

Kopparmynt från Astyra i Mysien präglat omkring 396–395 f Kr. Vikt 1.92 g.

Åtsida: Högervänt, skäggigt mansansikte och därunder ΤΙΣΣΑ.

Frånsida: Staty av Artemis med utsträckt händer. Till vänster står namnet på präglingsorten, ΑΣΤΥΡΗ. KMK 102 388. Foto: Jan Eve Olsson. Skala 2:1.

Officersgymnasternas ryska jetong

År 1909 deltog svenska officerare under ledning av överste Balck i en större gymnastiktävling i S:t Petersburg. Framgången i tävlingarna var en av de största som den svenska gymnastiken dittills hade vunnit utomlands. I en tidningsnotis finns följande kommentar: "Men så var truppen också den kanske elegantaste, som vi satt upp, och allt ifrån tsarens närmaste omgivning, storfurstarne, Petersburgs högsta militärmyndigheter och till stadens befolkning hade förtjusningen varit lika allmän som intensiv och tagit för svenskarne ytterst smickrande uttryck." Den svenska truppen hade två ryska officerare till sitt förfogande under hela vistelsen, nämligen kapten Högström vid Första turkestanska artilleribrigaden och kapten Sventorsjetsky vid Moskvas livgarde.

Varje svensk deltagare fick som minne en liten jetong bestående av ett av en guldkrans omfattat fält av emalj i de svenska färgerna samt omgivet av de ryska och svenska vapnen. Över det hela finns den kejsrlika kronan. Jetongen är försedd med ögla och ring.

Denna typ av jetong var vanlig i Ryssland under perioden 1890-1917. Nästan alla regementen, högre skolor, föreningar m.m. hade egna jetonger. Det var vanligt att officerare bar både en och två jetonger på uniformen tillsammans med andra utmärkelsetecken. De flesta är idag mycket ovanliga.

IV

Om myntupplagor

I min förra artikel i SNT behandlade jag marknadsföringen av sk moderna rariteter. Reklamen säger att 1990-talets mynt tillverkade i 10.000, 50.000 eller ett par hundra tusen exemplar är köpvärda eftersom "de låga upplagorna" borgar för en god värdetillväxt. Enligt min åsikt saknar dessa objekt alla egenskaper som är en nödvändig förutsättning för högt samlarvärde:

- De kommer inte under överskådlig tid att få antikvitetsvärde.
- Modern tillverkningsteknik förutsätter "konstnärlig förenkling" varför de konstnärliga värdena som finns hos många äldre mynt i stor utsträckning saknas hos 1990-talets mynt.
- Vid jämförelse med äldre mynt, är de moderna mynten med "låga upplagor" **extremt vanliga**.

Mynt tillverkade före 1873 har ofta, men inte alltid, lägre upplagor än moderna mynt. Den fundamentala skillnaden är emellertid att de äldre mynten inte finns kvar i mera än en bråkdel av de tillverkade mängderna.

För vissa, erkänt ovanliga mynt, äger vi en ganska god uppfattning om antalet bevarade exemplar. Denna kunskap bygger huvudsakligen på studiet av äldre storsamlares framgång i att – under livslångt sökande – lyckas förvärva ett exemplar. För dessa sällsyntheter finns det en vedertagen raritetsskala, där ett "R" anger den lägsta graden av sällsynthet och tolkas som "fler än 10 exemplar i privata samlingar, men sällan förekommande i handeln". Denna raritetsbeteckning används restriktivt och ska snarast uppfattas som "obetydligt fler än 10 exemplar i privata samlingar". Inte sällan kan det vara fallet att mynt finns i omkring tio exemplar i privata samlingar utan att ett "R" anges, eller att det finns färre än tio exemplar men av försiktighets-

skäl anger man ändå sällsyntheten som ett "R".

Frågan inställer sig då; hur vanliga är äldre mynt som saknar raritetsbeteckning? Tyvärr finns det inga metoder för att beräkna det exakta antalet bevarade mynt, men det finns olika möjligheter att uppskatta storleksordningen av de bevarade mängderna.

Det förnämligaste hjälpmedlet därvidlag är utan tvekan att dra analogislutsatser med utgångspunkt från "Thordemans lag".¹¹ Denna lag säger bland annat att sammansättningen av ett skattfynd gör det möjligt att med god säkerhet beräkna upplagor för årgångar där dessa siffror saknas, om man äger kännedom om upplagorna för något eller några av de i fyndet ingående myntet. Mynt, som ingår i ett myntsystem, tenderar nämligen att trängas ur cirkulation (försvinna) med konstant hastighet och i proportion till de tillverkade mängderna.

Det största tänkbara "skattfynd" vi kan studera är "thesaurus nummorum Sueco-Gothorum", dvs allt som har bevarats av äldre mynt.

Kunskap om vilken andel av upplagan som bevarats till våra dagar för några mynt, bör göra det möjligt att dra slutsatser om *storleksordningen* av de bevarade mängderna för liknande mynt. Naturligtvis finns det många felkällor att ta i beaktande. Ett mynt kanske inte är representativt för sin grupp, något vi får räkna med, speciellt för internationellt gångbara handelsmynt. Samlarnas insatser för att "manipulera skatten" är säkert inte heller försumbar. Efter ett flertal observationer av andelen av den tillverkade mängden som finns kvar ännu idag bör vi kunna se ett mönster och därmed få en uppfattning om storleksordningen av det bevarade antalet.

Några exempel på äldre mynt, där man har kunskap om tillverkad mängd och dessutom tror sig veta hur många som finns kvar i privata samlingar finner vi i nedanstående tabell.

Vi kan spekulera i att det första myntet i tabellen, 15 öre kl. 1543, har "överlevt" i normal utsträckning för ett större silvermynt från tiden. Om så är fallet, skulle en tabell över bevarade Svartsjödalar från 1542-1545 se ut som följer;

Mynt	Upplaga	"Överlevnadsgrad"	Bevarade (privat)
1542	27.758	ca 0,17%	48 st
1543	28.638	"	49 st
1544	55.345	"	95 st
1545	96.936	"	167 st

Tyvärr tillhör dalern de internationella handelsmynten, vilket 15 öre kl. 1543 inte gör. Mynten är därför inte helt jämförbara och bjuder oss att endast konstatera att det finns indikationer på att Svartsjödalar 1542-1545 finns bevarade i en storleksordning av ett hundratel från varje år. Det bör observeras, att Svartsjödalen inte räknas till de anmärkningsvärt lågfrekventa mynten. Dalrar från ett flertal andra regenter, tex Erik XIV och Johan III, hålls för att vara mera sällsynta. Det relativt höga priset på mynten beror på att de värderas högt för sin historiska betydelse, som det äldsta stormynten som samlare med begränsade ekonomiska resurser har möjlighet att lägga i sin samling, och för sin skönhets skull.

Svartsjödalen får nog, trots allt, anses tillhöra de spektakulära mynten. Det kan därför vara befogat att granska några vanligare mynttyper.

Karl XI:s ettöringar i silver är en mynttyp som har ansetts som "mycket vanlig". Enligt Bertel Tingström⁷⁾ tillverkades ungefär 18,5 miljoner ettöringar i silver mellan 1661 och 1697. Om "överlevnadstalet" för 1 öre 1661 är korrekt i tabell 1, finns det ca 0,04% av upplagan kvar, dvs. ca 7.400 st. Det finns emellertid anledning att tvivla på att det finns "flera än 10 exemplar i privata samlingar". En storsamlare av dessa mynt har, under 10 års sökande, inte funnit bevis för att det finns något enda exemplar. Under tiden har han emellertid lyckats hopbringa en samling av inte mindre än ca 1.400 exemplar av dessa mynt från andra årtal. På samma tidsperiod har mynttypen gått från att vara mycket vanlig på marknaden till att vara "sällan förekommande i handeln". Naturligtvis finns det ytterligare exemplar i gamla samlingar mm, men den uppenbara avsaknaden av ettöringar på marknaden talar för att "den resterande

Mynt	Bevarade i privat ägo	Upplaga	"Övrelevnadstal"
15 öre kl. 1543 RR ²⁾	6-10	4.650	8/4.650 = 0,17%
2 mark 1587 ³⁾	8	932	0,86%
Riksdaler 1653 RRR ⁴⁾	4	10.733	0,04%
Dukat 1658 RR ²⁾	6-10	2.664	8/2.664 = 0,30%
8 mark 1667 RRR ⁵⁾	3-5	2.046	4/2.046 = 0,12%
1 ö 1661 silver R ⁶⁾	10-20?	37.105	15/37105 = 0,04%
Dukat 1700 RRR ²⁾	3-5	högst 5.840	minst 4/5.840 = 0,07%
1/6 Rdr 1828 RRR ⁵⁾	3-5	hälften av 1.024?	4/512 = 0,78%

mängden" är klart begränsad. Storsamlaren själv uppskattar att det totalt kan finnas omkring 5.000 exemplar, varav ett par hundra i Sven Svenssons samling och kanske 3-400 på Myntkabinetet (osorterade skattfynd ej inräknat). Antagandet att det kan finnas omkring 4.000 exemplar i privat ägo av denna mynttyp synes därför vara rimligt. Vi får då ett "överlevnadstal" på 4.000/18,5 miljoner och kan beräkna det teoretiska antalet från varje år enligt följande:

Mynt	Upplaga	"Överlevnadstal"	Antal i privat ägo
1661	37.105	0,021%	8 st
1662	58.960	"	13 st
1663	34.593	"	7 st
1664	430.882	"	93 st
1665	857.475	"	185 st
1666	1.864.377	"	402 st
1667	1.556.572	"	336 st
1668	3.057.832	"	660 st
1669	283.011	"	61 st
1670	606.389	"	131 st
1671	597.972	"	129 st
1672	1.341.252	"	289 st
1673	438.400	"	95 st
1674	} 378.742	"	82 st
1675			
1677	377.796	"	82 st
1681	203.761	"	44 st
1682	376.946	"	81 st
1683	598.929	"	129 st
1684	726.482	"	157 st
1685	582.687	"	126 st
1686	408.558	"	88 st
1687	334.777	"	72 st
1688	324.400	"	70 st
1689	336.639	"	73 st
1690	329.587	"	71 st
1691	323.228	"	70 st
1692	332.692	"	72 st
1693	319.534	"	69 st
1694	333.180	"	72 st
1695	327.926	"	71 st
1696	422.074	"	91 st
1697	329.420	"	71 st*

* 1697 års upplaga inkluderar Karl XII:s mynt.

Observera att vi i detta fall inte korrigerat beräkningen i tabellen med faktor för utträngning ur cirkulation över tiden enligt Thordemans lag. Hade det gjorts, skulle de tidigare årgångarna fått något lägre siffror för antalet bevarade exemplar, och de senare något högre. Felet får dock anses som försumbart vid sidan av det fel vi kan ha inbyggt genom felaktigt antagande om den bevarade mängden av mynttypen.

På samma sätt som vi har beräknat

mängderna av Karl XI:s silverettöringar, skulle vi kunna utföra en beräkning på Kristinas 1/4 öre. Även här finns det en storsamlare som hopbragt inte mindre än ca 2.500 exemplar. Medan Karl XI:s silverettöringar "blivit sällan förekommande i handeln" när 1.400 exemplar undandragits marknaden, har Kristinas 1/4 öre blivit mindre frekvent men finns dock att uppbära på många

håll. Mycket tyder alltså på att det finns betydligt större mängder av Kristinas 1/4 öre, kanske 5-10.000 ex. Enligt Tingström tillverkades det inte mindre än 128,6 miljoner av dessa mynt (enligt Tonkins Myntboken 1995 tillverkades helt andra mängder).

"Överlevnadstalet" blir då 0,004-0,008% och en antalstabell ser ut så här;

Antal i		"Överlevnad"	privat ägo
Mynt	Upplaga		
1633	0,985 milj.	0,004 - 0,008 %	40 - 80 ex
1634	18,867 milj.	"	755 - 1.510 ex
1635	29,913 milj.	"	1.208 - 2.416 ex
1636	20,244 milj.	"	817 - 1.634 ex
1637	27,251 milj.	"	1.100 - 2.200 ex
1638	2,534 milj.	"	102 - 204 ex
1640	0,435 milj.	"	18 - 36 ex
1641	8,277 milj.	"	334 - 668 ex
1642	4,233 milj.	"	171 - 342 ex
1644	3,379 milj.	"	136 - 272 ex
1645	7,520 milj.	"	304 - 608 ex
1653	3,563 milj.	"	144 - 288 ex
1654	1,400 milj.	"	57 - 114 ex

Inte heller i denna tabell har vi korrigerat för utträngning ur cirkulationen.

Om vi till sist skulle granska en mynttyp från 1800-talet med samma angreppsmetod, vore 1/8 riksdaler specie från Karl XIV Johan ett intressant område. Mynten från 1836 och 1837 är sällsynta. Enligt Tingström gjordes det 9.026 exemplar för dessa år tillsammans. Katalogutgivarna, Tonkin och Örtendahl, har lyckats fördela upplagan på de olika åren, och dessutom på radikalt olika sätt. En samlare från Mellansverige har ägnat dessa mynt stor uppmärksamhet och innehar sex stycken från vardera årgången. Efter ivrig forskning anser han att mynten är ungefär lika ovanliga, och att det torde finnas ca ett dussin av vardera mynt i privat ägo. Om det är riktigt, blir överlevnadstalet för dessa mynt 24/ 9.026, dvs 0,26%. Med samma överlevnadstal skulle mynttypens vanligaste årgång, 1832, ha bevarats i omkring 7.500 exemplar.

Visst är 1/8 riksdaler 1832 ett av de vanligaste silvermynten från perioden 1818-1873, men att detta mynt skulle vara vanligare än alla Karl XI:s ettöringar tillsammans eller ensamt väl svara mot tillgången på Kristinas 1/4 öre förefaller vara i överkant.

En tänkbar förklaring är i detta fall

att 1800-talets samlare har manipulerat "myntskatten" i sin strävan efter att foga ett mynt från varje årtal till sina samlingar. I så fall skulle de ovanliga årtalen ha bevarats i högre utsträckning än de vanliga.

Sammanfattning: Mynt från 1990-talet marknadsförs som "moderna rariteter". Upplagorna kan vara 10.000, 50.000 eller 200.000 exemplar och i princip finns alla tillverkade kvar på marknaden. Reklamen säger, att dessa mynt har en potential för värdestegring eftersom de är "sällsynta".

Syftet med denna artikel har varit att klarlägga att erkänt sällsynta mynt finns bevarade i omkring 10 exemplar eller färre. Även "vanliga mynt" från äldre tid finns ofta bevarade i ett antal omkring 100 exemplar.

Göran Wallnér

Noter

¹⁾ Num. Medd. XXXIII.

²⁾ Ahlström, auktionskatalog 52.

³⁾ Myntgalleriet, lagerlista 9/1993.

⁴⁾ Ahlström, auktionskatalog 37.

⁵⁾ Ahlström, auktionskatalog 42.

⁶⁾ Ahlström-Almer-Hemmingsson, *Sveriges Mynt*, 1976.

⁷⁾ Bertel Tingström, *Svensk Numismatik Uppslagsbok* 1972.

Sparmärke till världsspardagen

Regelbundet sparande kommer inte alltid av sig själv. Man måste från bankernas sida uppmuntra och propagera i frågan. Sparbankerna var tidigt ute för att förmå vanliga människor att sätta in en del av lönen på sparbanksbok. Tanken fanns redan från början när Sveriges första sparbank i Göteborg bildades 1820. Af-färsbankerna började intressera sig för lönesparande först ca 140 år senare.

Efter första världskriget kom en period av mellanfolkligt samförstånd och internationellt samarbete. Ett utslag för detta var den första internationella sparbankskongressen i Milano 1924. Där beslöt man bla att kongressens sista dag – den 31 oktober – i fortsättningen skulle firas som en Sparsamhetens dag av sparbanksorganisationer världen över. Vid nästa möte i Milano 1926 presenterades också ett mycket omfattande programförslag för firandet av Sparsamhetens dag. I fortsättningen ägnades den 31 oktober ett stort allmänt intresse (främst i Västeuropa) och detta fortsatte fram till början av 1960-talet. Idag görs inga större arrangemang kring dagen som ju har fått konkurrens med så mycket annat i samhället.

Till Sparsamhetens dag tillverkades ett sparmärke av papp för att kunna användas och bäras världen runt. Det internationella märket visar en jordglob omgiven av ordet "Världsspardagen" på de olika stora kulturspråken. Framför jordgloben finns dagen utsatt: $\frac{S}{P}$. Märkligt nog kom detta märke aldrig i användning i Sverige. Detta trots att Sverige spelade en viktig roll i det internationella samarbetet. Främst var ledaren för Svenska sparbanksföreningens avdelning för sparpropaganda, J.H. Jönsson, en drivande kraft för Världsspardagen.

Det avbildade märket finns avbildat i Svenska Dagbladet den 2 november 1929. Notisen har rubriken: Sparmärke post festum! /W

Elias Brenners bok- och manuskriptsamling

Alla numismatiskt intresserade känner till den från Finland bördige Elias Brenner (1647-1717). Främst känner vi honom som författare till en av de första svenska böckerna inom numismatiken. Med miniatyristens kärleksfulla ögon såg han på mynt och medaljer, samlade och beskrev dem. Hans *Thesaurus Nummorum Sueo-Gothicorum* var i sin första upplaga från 1691 ganska knappt hållen men stimulerade det privata myntsamlandet, en viktig förutsättning för fortsatta studier.

Vid sidan av mynten och medaljerna ägde Brenner även en kuriosasamling som främst bestod av fornsaker. Inom detta område var han emellertid inte så skicklig, vilket kanslirådet Carl Reinhold Berch konstaterar i sin "Afhandling om forna svenska stridsvapn" i *Nya Svenska Biblioteket* (utgiven av C.C. Gjörwell 1763). Brenner ägde nämligen en "stenyx" som gick under benämningen "torvigg". Egentligen var torvigen och andra märkliga stenar som tex åskviggas och dunderstenar inget annat än vanliga naturalster. "Enfaldigt folk", skriver Berch med upplysningstidens överlägsna ton, hade fallit på den tanken, att dessa stenar vore torviggas, "hvilket ingen aldrig så litet förfaren i Naturkunnigheten skulle vilja säga dem efter". Han styrker sin tes med ett exempel, framfört med den för honom typiska ironien: "I Sal. Assessor Brenners Cabinet var et fragment af sådan Sten-yxa med Runor uppå: hvilka säkert icke varit skrifne i himmelen, utan på jorden; och det ej för många hundra år sedan".

Ett samlingsområde som är mindre känt var Brenners bok- och manuskriptsamlade. När Brenner avled 1717 behövde familjen pengar. Det som hade störst värde var mynten och medaljerna, men dessa såldes inte förrän 1721 till den engelske köpmannen i Stockholm, Walter Granger. Boksamlingen däremot såldes redan i september 1717. Säljare var Elias Brenners maka, den lärda skaldinnan Sophia Elisabeth Brenner.* Försäljningen av boksamlingen skedde efter tryckt katalog som finns bevarad i kanske endast ett exemplar (Carolina, Uppsala). Förteckningen innehåller endast 772 nummer, varav ett trettiotal är manuskript. Man kan tycka att antalet böcker är litet, men i förhållande till vad personer av hans

klass brukade ha i bokväg är det ändå en stor samling.

I Brenners bibliotek fanns, naturligt nog, många 1600-talsböcker som var tryckta i Sverige eller utländska böcker som berörde Sverige. Han hade också ett ganska stort antal svenska 1500-talstryck – alla idag ytterst sällsynta. En specialavdelning som skiljer sig från de flesta svenska bibliotek var ett stort antal finska tryck. Förklaringen finns att hämta i Elias Brenners finska härstamning och ett hos honom levande intresse för finska språket. Av dansk litteratur innehöll Elias Brenners boksamling många 1600-talsverk i historia, numismatik, juridik, topografi m.m., dessutom flera sällsynta 1500-talstryck.

Den tryckta katalogen upptar många nummer italiensk, fransk och holländsk skönlitteratur tillsammans med några arbeten i poetik. Kanske har Sophia Elisabeth insmugit dessa bland makens böcker?

En rikhaltig avdelning i Brenners bibliotek utgjordes av böcker rörande måleri, arkitektur, perspektivlära, planschverk m.m. Även ett närgränsande ämne som heraldik finns representerat i samlingen. Bland konstböckerna kan nämnas Giorgio Vasaris *Vite de più eccellenti pittori, scultori ed architetti* (1550); Albrecht Dürers *Vier Bücher von menschlicher Proportion* (1528) och Jost Ammans *Kunstbüchlein*. En mycket stor sällsynthet i Brenners bibliotek var den första upplagan av Ciceros *De officiis* (1466) på pergament.

Bland Brenners manuskript fanns många medeltida laghandskrifter, däribland några som idag är okända. Av senare handskrifter kan nämnas Olaus Petri och Laurentius Petri krönikor, laghandskrifter från 1500-talet, Tegels Gustav I:s och Erik XIV:s historier, Girs Johan III:s historia, numismatiska manuskript och andra handskrifter som hade närmare beröring med Brenners egna forskningar.

Brenners bokliga intressen hade nog betydelse för det egna författarskapet. Han såg möjligheterna i och med att han hade sett motsvarigheter i den utländska litteraturen till vad han själv ville göra. /W

*Nyligen (1996) har Carina Burman uppmärksammat Sophia Elisabeth Brenner i en roman kallad *Den tionde sånggudinnan*. Boken är en helvetesskildring vid tre sekelskiften, och ett litteraturhistoriskt äventyr i brevromanens form och detektivromanens förklädnad.

SEDELNYTT

Irland

Central Bank of Ireland har gett ut en ny £50-sedel 11 mars 1995.

Storlek: 144 × 76 mm

Färg, framsida: blågrå, röd, grön

baksida: gulbeige grön, grå

Vattenmärke: kvinnohuvud med schallet och siffran "50"

Säkerhetstråd: finns inlagd vertikalt som en streckad silvertråd med "£50"

Microskrift: på framsidan i sedels nedre vänstra del finns orden "BANCCE-ANNAISNAHEIREANN" repeterade.

Porträtt: Douglas Hyde (1860-1949)

Som kännetecken för blinda finns en triangel på sedels vänstra framsida. Dessutom är en del av sedels texter upphöjda.

Australien

Reserve Bank of Australia utgav 1995 en ny plastsedel i valören 5 dollar.

Storlek: 130 × 65 mm

Färg, framsida: röd, lila, orange

baksida: lila, röd, orange

Vattenmärke: Australiens vapensköld

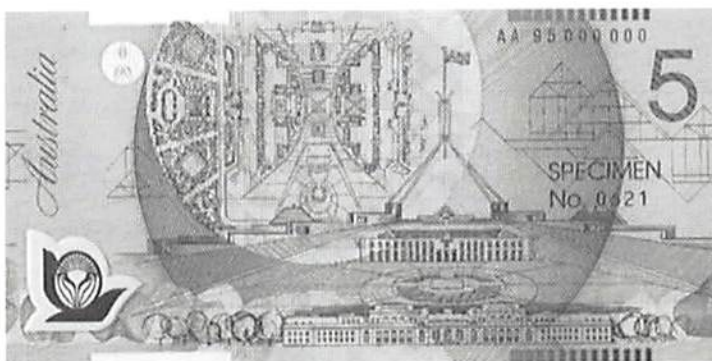
Microskrift: orden FIVE DOLLARS på framsidans övre vänstra hörn.

Fluorescens: på baksidans vänstra del framträder en 15 mm kvadrat i lila färg.

Porträtt: Elisabeth II

I nedre högra hörnet finns en transparent yta med en gummiträdsblomma i mitten.

En sjuuddig stjärna i en cirkel. Fyra uddar kan ses från framsidan och tre från baksidan. Sedd mot ljuset är stjärnan komplett. Delar av text och motiv har ett lätt upphöjt tryck.

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-11 08 07

Nytt om böcker – recensioner

The Banker's Art. Studies in Paper Money. Red. Virginia Hewitt, utgiven av British Museum Press, London 1995, 168 s, rikt illustrerad med 102 svart-vita bilder och 18 färgbilder. ISBN 0-7141-0879-0. Pris £ 30.

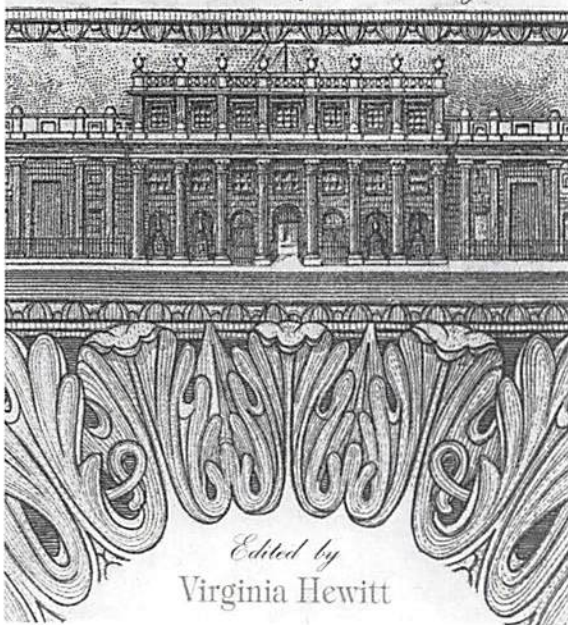
Under många år var intresset för sedlarnas historia minimalt, och de enda som ägnade sig åt detta ämne ansågs vara mer eller mindre excentriska. Men under 1980-talet började nya vindar blåsa i Europa. Då utkom flera viktiga sedelarböcker och flera stora museer tog tag i de sedelsamlingar som redan fanns och började utöka dessa. Så var det i Italien, Frankrike och Storbritannien. I USA har man dock alltid haft intresse för andra typer av betalningsmedel som tex checkar, plastkort m.m. I Kungl. Myntkabinetet i Stockholm har det sedan länge varit självklart att sedlarna också hör till samlingsområdet. Detta kan man bli tacka Torgny Lindgren, Aleksandrs Platbärzdīs och Ernst Nathorst-Böös för.

I British Museum skedde en upprykning i och med att Virginia Hewitt knöts till museets Coin and Medal Department vid början av 1980-talet. Att man tidigare inte sysslat så mycket med sedlar kan man nästan utläsa ur avdelningens namn. Hewitt systematiserade sedelsamlingen och började skriva i ämnet. Hon fick god draghjälp, då Bank of England Museum öppnades 1987. John Keyworth, som är chef för detta museum, har tillsammans med Virginia Hewitt författat en av de bästa böcker som skrivits om brittiska sedlar: *As Good as Gold. 300 Years of British Bank Note Design* (1987). Under början av 1990-talet har de fortsatt, var och en på sitt håll, med att utge skrifter, bygga utställningar, anordna sedelsymposier osv. Virginia Hewitt är idag mycket involverad i uppbyggandet av en ny numismatisk basutställning i British Museum. Även Joe Cribb och flera andra av medarbetarna ägnar sig åt denna krävande och mycket spännande uppgift. Man tycks ha upptäckt att betalningsmedlens historia innehåller mer än grekiska, romerska och anglosaxiska mynt. Den nya utställningen är planerad att invigas 1997. Här kommer sedlarna att ingå som en naturlig del.

I samband med att Bank of England firade sitt 300-årsjubileum 1994 avhölls ett sedelsymposium innanför British Museums väggar. Föredragen har nu tryckts i en mycket vacker bok, som även går att köpa i vanliga engelska bokaffärer. Annars är det ju ofta så att man sällan når ut utanför de numismatiska kretsarna med den här typen av litteratur. Säkert finns det många med allmänt kulturhistoriskt och konstvetenskapligt intresse som skulle kunna hitta artiklar som roar.

I denna anmälan lämnas ingen kritik av de olika artiklarna. Det kan räcka med att här uppräknas innehållet i boken:

The Banker's Art Studies in Paper Money

Edited by
Virginia Hewitt

Ian Wiséhn: *Sweden's Stockholm Banco and the first European banknotes.*

Douglas B. Ball: *The influence of the Bank of England and the Scottish banks on American banking, 1781-1913.*

H.W. Jacobi: *Paper for silver: Dutch coin notes and silver notes.*

Erika Garami: *Louis Kossuth's banknote issue and legal case in London in 1861*

Peter Bower: *Economic warfare: bank-note forgery as a deliberate weapon.*

Joe Cribb: *A case study: classifying the notes of the Hongkong and Shanghai Bank Corporation, 1865-1898.*

Maureen Greenland: *Compound-plate printing and the nineteenth-century bank-note.*

Teresa Tortella: *Printing Spanish banknotes in England, 1850-1938.*

Helen Wang: *Late Qing paper money from Dianshizhai and other printing houses in Shanghai, 1905-1912.*

Richard G. Doty: *Surviving images, forgotten peoples: Native Americans, women, and African Americans on United States obsolete banknotes.*

Guy R. Swanson: *Agents of culture and nationalism: the Confederate Treasury and Confederate currency.*

Tuukka Talvio: *"Something characteristic of our land": Eliel Saarinen as a bank-note designer.*

Elsa Lizalde Chavez: *A legend tumbles down: the gypsy on the Banco de México five peso note printed by the American Bank Note Company.*

Virginia Hewitt: *Soft images, hard currency: the portrayal of women on paper money.*

IW

mynt
tidningen

... är tidningen för Dig som är intresserad av historia, konst, ekonomi, kultur etc.
D.v.s. MYNT & SAMLANDE!

PRENUMERERA NU!

½ år = 140:- 1 år = 280:-

Postgiro 482 06 15 - 5.

Tel 031-18 24 30 Fax 031-18 39 60

Axel Wallenberg – ett konstnärskap (red. B. Andersson & C. A. Rydström). Nässjö 1995, 100 sidor, ISBN 91-972070-3-9, rikt illustrerad i svartvitt och färg. (Beställes från Kulturmännen, Nässjö).

Skulptören Axel Wallenberg (född i Nässjö 1898 och död i Stocksund 1996) utvecklade sitt konstnärskap under ledning av Carl Milles. Hans konstnärsbana började med studier vid bl a C. Althins och E. Berggrens konstskolor. När han var 24 år gammal antogs han vid Konsthögskolan i Stockholm. Där fick han Milles som lärare under fem år. Året efter det Wallenberg avslutat sina studier fick han i uppdrag att göra sin första medalj, nämligen "Spetsbergsexpeditionen 1928", som utgavs till minne av den svenska expeditionen till Spetsbergen för att rädda Nobile och hans män. Wallenberg anses genom denna medalj ha medverkat till medaljkonstens förnyelse i Sverige. Han fick många andra medaljbeställningar efter denna lyckade debut.

Axel Wallenbergs medaljer har funnits med på flera internationella utställningar. År 1968 anordnade Kungl. Myntkabinetet en separatutställning i Statens Histo-

riska Museum som ägnades Wallenbergs medaljkonst. Med anledning av konstnärens 90-års dag 1988 visades ett sextio-tal av hans medaljer vid en utställning i Millesgården. Få svenska medaljkonstnärer har blivit så uppmärksammade som Axel Wallenberg. Det är framförallt Lars O. Lagerqvist som i olika sammanhang skrivit artiklar och en bok (1978) om Wallenberg. Nu har det utkommit en bok som lämnar ytterligare uppgifter om konstnären. Vi får en helhetsbild av ett långt konstnärsskap. Följande kapitel finns i boken:

Göran Söderlund – *Axel Wallenberg – skulptör*

Axel Wallenberg – *Wallis om Milles*
Lars O. Lagerqvist – *Axel Wallenberg som medaljkonstnär*

Annette Rydström – *Wallenbergs konst i Nässjö kommun*

Boken är trevligt skriven och illustrerad. Den rekommenderas varmt!

IW

Mynt under Valdemar Mynt från kloster och kyrkor

Återigen har jag fått två B-uppsatser i arkeologi (och numismatik) vid Stockholms Universitet i min hand. Den ena har titeln *Myntningen under Valdemars regering 1250-1275* (22 s) och är skriven av Janett Lindstedt. Den andra heter *Klosterland* med undertiteln *En jämförande studie mellan myntfynd i medeltida kloster och kyrkor på landsbygden* (20 s) och är skriven av Linda Andersson. Vid båda tillfällena har Kenneth Jonsson (Numismatiska forskningsgruppen) varit handledare.

Janett Lindstedt presenterar en fyndförteckning jämte utbredningskartor över de Valdemarmynt som berörs. Syftet med uppsatsen är att utifrån fyndens spridning försöka klargöra vilka typer som kan ha präglats i Svealand respektive i Götaland. Materialet har varit ensamfunna mynt och hopade fynd.

Linda Andersson jämför de medeltida myntfynden i kloster med dem i kyrkor på landsbygden. Mynten har i tabellerna delats in i femtioårsperioder, i landskap samt efter inhemskt och utländskt ursprung. Jämförelsematerialet är hämtat ur Klackenbergs avhandling *Mone-ta nostra, Monetarisering i medeltidens Sverige* (1992).

MGL

Svensk penninghistoria – nytt jätteverk med katalog över Julius Haganders samling

Sveriges och dess forna besittningars guldmynt och riksdaler från Gustav I till Carl XVI Gustaf / Goldmünzen und Reichstaler Schwedens und seiner früheren Besitzungen von Gustav I. bis Carl XVI. Gustaf. *Sammlung Julius Hagander. 576 s., inbunden. Utges i Norden av Svenska Numismatiska Förbundet, i övriga världen av Stämpfli + Cie. AG, Bern.*

Etthundra av de intressantaste mynten i Julius Haganders samling visas
tisdagen den 29 oktober – lördagen
den 2 november kl 12-18
(lördag 12-16) hos Bukowski AB,
Arsenalsgatan 4 i Stockholm.
Samtidigt presenteras detta
tvåspråkiga arbete.

Som framgår av titeln är Julius Haganders samling själva utgångspunkten för boken. Den omfattar Sveriges och de gamla svenska besittningarnas guldmynt samt riksdalrar från 1528 till våra dagar – dvs den inledd med Gustav I:s silvergyllen till kroningen 1528. Ytterligare ett undantag är en penning från Olof skötkonung, det enda myntet från tiden före Gustav. Samlingen är i sitt slag den mest omfattande som sammanbragts i modern tid.

Anledningen till att utställning och presentation äger rum hos Bukowskis kanske bör förklaras för dem som inte sysslats med samlarhistoria. När Henryk Bukowski, en polsk adelsman, kom som ung flykting undan det tsarryska förtrycket till Sverige 1864, försörjde han sig först med att katalogisera den stora Hammerska samlingen. Sedan "öppnade han eget" och blev vår främste inte bara vad gäller konst och antikviteter, utan också mynt och medaljer. Han hade – så länge han levde – de bästa auktionerna på det numismatiska området. Personligen samlade han sedlar.

En närmare presentation av boken kommer i SNT:s novembernummer.

SNT har
fortfarande låga annonspriser
Utnyttja det!

BÖCKER KÖPES OCH SÄLJES!

- Enstaka bättre objekt samt hela boksamlingar.
- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

BOK & ANTIK AB

Box 2031, 191 02 Sollentuna.
08-673 39 61

Rapport från Österrike

Till den 17 oktober 1996 pågår å Schloss Kornberg/Steiermark den stora utställningen "Ehre und Eitelkeit, Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart". Den anordnas av Die Österreichische Gesellschaft für Ordenskunde och invigdes i anslutning till dennes 16-19 maj anordnade tredje internationella kongress. En bok på 536 sidor med katalog, 40 färgplanscher och över 100 svart-vita bilder har samtidigt utgivits (126 DM). Slottet ligger mellan Feldbach och Riegensburg, fågelvägen ca 3,5 mil sydost om Steiermarks huvudstad Graz; avfart vid Gleisdorf på Autobahn A2 ifrån Wien.

Ifrån Österrike har även under sommaren inkommit det tragiska budskapet, att Dr. phil. *Ilse Elisabeth Gabriella Madera* omkommit efter en omkörningsolycka med sin bil vid Absdorf/NO norr om St. Pölten den 8 juni. Hon bodde hela sitt 49-åriga liv i Wiens IX. Bezirk (Alsergrund), där hon föddes den 12 februari 1947 såsom enda barnet i en juristfamilj av adligt ursprung. Vid Universitæt Wien blev hon elev till professor Erich Zöllner, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, där hon år 1984 framlade sin dissertation *Die Bürger des inneren Rates der Stadt Wien im 15. Jahrhundert 1465-1526*, band 1-4 (688 + 816 s., ill., otryckt - Österr. Nationalbibliothek, Nr. 1.232.546-C) och promoverades den 9 juli 1985. Hennes liv präglades av stort engagemang - såsom ogift hemmadotter för föräldrar och, nu enda närstående, moster, medlem i Malteser Hospitaldienst och - enligt sina forskningsintressen, delade med fadern - Heraldisch-Genalogische Gesellschaft "Adler". Hon assisterade professor Jäger-Sunstenau i arbetet med den 10:e internationella genealogi- och heraldikkongressen i Wien 1970 (se *HerT* nr 39/1979:448), vilket gav henne internationella forskarkontakter. Hon ställde alltid upp för dessa, antingen det gällde hjälp med något i Wiens arkiv och bibliotek eller att levande beskriva det sevärda i sin hemstad, när göteborgskolleger under professor Jörgen Weibulls ledning besökte denna hösten 1988. Utan henne hade aldrig besöket i Stefansdomen blivit samma upplevelse. Speciellt minnesvärt är, när vi stannade ett par ögonblick utanför domens och såg på en sten där någon av hennes förfäder vilade. Bärarinnan av ett rikt kulturarv, må blott beklagas, att hon aldrig hann publicera sina projekterade artiklar och uppsatser inom skilda fält. Ilse Elisabeth Madera blev korresponderande ledamot av Västra Sveriges heraldiska sällskap år 1979 (*SNT* nr 1/1994:14) och kallades även till Carl Johans Förbundet.

Hon efterlämnar ett ljus minne för alla som hade förmånen att träffa henne i hennes vackra hemstad. Saknaden är stor, tacksamheten större.

Leif Pålsson

KONGRESS

Nästa internationella numismatiska kongress

äger rum den 8-12 september 1997 i Berlin. Det är första gången en sådan hålls i Tyskland. Kongressen äger rum vart sjätte år och senast möttes världens numismatiker i Bryssel 1991.

Kongressen sponsras av Staatliche Museen zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz i samarbete med the International Numismatic Commission.

Kongressen hålls i det berömda Humboldt-universitetet i Berlins centrum, vid Unter den Linden. Museumsinslag ligger mycket nära. Fyra dagar ägnas sammanträden och föredrag, en åt utflykter. Den sedvanliga *Survey of Numismatic Research* utkommer till kongressen, liksom en medalj.

Intresserade skall skriva till:

Münzkabinett

Staatliche Museen zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz

Bodestrasse 1-3

D-10178 BERLIN, Tyskland

Organisationskommittén sänder då undan för undan alla aktuella trycksaker. En sådan intresseanmälan är inte bindande, anmälan görs senare på särskilt formulär.

PRESSKLIPP

Arkeologer dyker efter silverskatt

I mer än 300 år har den spanska galitionen Nuestra Señora de Pilar legat

på havsbotten utanför ön Guam i Stilla havet. Fartyget har förblivit närmast orört, men nu pågår dykningar. Arkeologerna tror att det kan finnas tusentals silvermynt ombord på fartyget, förutom en mängd andra intressanta föremål.

(AP)

KÖPES

Appelgren: Lager: Nr 5. Dec-38, apr-41, nov-41, jan-42, feb-42, maj-42, mars-43.

Boberg: Auktion: Nr 5, 6, 7, 8a.

Hesselblad: Allt före aug-53. Offerter: aug-53 (3 s, 148 nr.), maj-54 (2 s, 111 nr.), jun-54 (4 s, 194 nr.), okt-54 (4 s, 226 nr.).

Offerter nr: 24, 68, 77, 79, 83, 87.

Specialofferter 1962: 5/10, 24/10, 25/10.

SNF auk: Allt 1935-38, Nov/dec-42, jan-46,

jun-49, sep-49, jun-54, nov-58, mar-68,

nov-69, nov-70, dec-76, dec-82, dec-83

Kjell Holmberg

Gråna Dalby, 755 91 Uppsala
tel: 018-16 52 34 (kvällar, helger)

KÖPES

Karl XIII: 1/6 Rdr 1809, 1/16 Rdr Sp: 1849.

25 öre: 1855 (Mycket lång text) SMF63A

1 Skilling: 1802 och 1805 präglade på

2 öre SM 1755 eller 1757.

2/3 Sk Bco: 1836 (Likvånda sidor).

Provmynt:

1 Skilling (Banco) 1833 SM 211.

1/3 Rdr 1829 SM 181.

Besittningsmynt:

1/6 Taler: Bremen/Verden och Pommern.

Sten-Olof Andersson

Smålandsvägen 20, 611 56 Nyköping
Tel: 0155-26 96 16 (18.00-23.00)

Föremål av silver hittat i Söderköping, kv Hertigen.
Foto i skala 1:1 resp teckning i skala 2:1 av Eva Crafoord.

Efterlysning!

Vill den som sett något liknande vara vänlig kontakta Birgitta Broberg och Margareta Hasselmo, Skyttegatan 47, 193 63 Sigtuna, tel. 08-592 51826. Vi arbetar med en doktorsavhandling om Söderköpings tidiga historia inom ämnet medeltidsarkeologi vid Lunds universitet. Utgångspunkten är arkeologiskt material som grävts fram i staden under årens lopp, och vi skulle bli mycket tacksamma om någon hade upplysningar att lämna om detta fynd.

Föremålet kommer från en arkeologisk undersökning i stadens centrum 1975. Det är av silver, ensidigt präglad och på baksidan syns spåren av ett nålfäste. Föremålet framkom i kulturlager daterat till 1100-talets andra hälft, som var en expansiv period i Söderköping. Fyndkontexten – bla ben av Lofotentorsk, slipstenar från Eidsvoll och mängder med nordtysk keramik – tyder på att Söderköping deltagit i en tidig, organiserad handel.

Vårt stora intresse är naturligtvis vilken betydelse det har för Söder-

köping att detta föremål deponerades just här och just då. Vi börjar dock med att ställa de arkeologiskt väl kända frågorna *varifrån?* och *när?* Hur frestande det än kan vara att tillskriva fyndet ett lokalt ursprung så är det väl troligast att det kommer från någon ort på den södra Östersjöusten. Vilken ort är den stora frågan som vi nu skulle vilja ha svar på. Det vore också värdefullt att få synpunkter och kommentarer på föremålets funktion. □

Förenings- meddelanden

inför t.ex. föredrag, möten och auktioner sändes till redaktionen senast den 1:a i månaden före utgivningen.
Utan kostnad för medlemmar.

KÖPER - SÄLJER - VÄRDERAR ARRANGERAR KVALITETSAUKTIONER

Inlämningar mottages under hela året! Låga provisioner!
Snabba redovisningar!

ANTIKÖREN MYNTHANDEL

Stureplatsen 1, 411 39 Göteborg
Tel & Fax 031-18 39 60

AUKTIONER

SVENSKA

November 16-17 Stockholm, B. Ahlström
17 Stockholm,
Myntkompaniet
28 Stockholm, Svenska
Numismatiska
Föreningen (Endast för
medlemmar i till NNU
anslutna föreningar)

UTLÄNDSKA

Oktober 1-2 New York, Bowers &
Merena
3 London, Spink
4 Oslo, Oslo Mynthandel
7-8 London, Baldwin
8 London, Spinks
8-10 Osnabrück, Künker
9-10 London, Spink
14-16 München, Giessener
Münzhandlung
17-18 München, Partin
21-22 Zürich, Leu Numismatik

23-24 Zürich, Hess-Divo
24-25 Zürich, NAC
28-29 Zürich, Sternberg
30 Wien, Spink
30-31 Frankfurt, Peus

November 1-2 Frankfurt, Peus
6 London, Spink
11-12 Bussum, Schulman
13-14 Sydney, Noble
14-15 Baltimore,
Bowers & Merena
19 London, Spink
25 Hong Kong, Spink
25-26 München,
Lanz Numismatik
27-29 München, Hirsch
30 Hong Kong, Spink

MÄSSOR

UTLÄNDSKA

Oktober 12-13 London, Coinex
Oktober 26-27 Zürich, International
Zurich Coin Convention

AUKTION 54

BERZELII TERRASSEN • Lördag 16 och söndag 17 november 1996

SVERIGE bl.a. OLOF SKÖTKONUNG, (3 ex.) penning 1000-1010, och på
fyrkantig plants och med vänstervänd bild.

Specialsamling Oskar II med bl.a. Riksdaler riksmünt 1873; 2 kronor 1878 OCH,
1892, 1893, 1898, 1900, 1907 och 1 kronor 1881, 1887, 1890, 1903, 1904, 1907 i spegel/proof.

GUSTAV VASA, 79 st. inkl. Daler 1559, ÅBO mark 1556.

GUSTAV II ADOLF, Kröningen 1/8 riksdaler 1617 praktex./choice.

Plåtmynt Kristina till och med Adolf Fredrik, (40 ex.).

FREDRIK I dukat 1743 Ädelfors. GUSTAV III dukat 1778 Ädelfors. 5 kopek 1787 (3 ex.).

KARL XIII 1/3 riksdaler 1818 Konungens begravning med kronor på jordglob.

KARL XIV JOHAN riksdaler 1820 med KARL XIII:s bild.

SEDLAR UTLÄNDSKA GULD- OCH SILVERMYNT

Stor samling **ANTIKA MYNT** med bl.a. Syrakusa dekadrachm.

MEDALJER ORDNAR Stor avdelning lots Sverige, Utlandet och Antiken.

Katalog erhålles enklast genom insättning av Kr. 125:- på postgiro 3003-1

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Norrmalmstorg 1, 1 tr.

Box 7662, 103 94 Stockholm

Tel: 08-10 10 10 • Fax: 08-678 77 77

Svenska Numismatiska Föreningen

Auktion nr 134

28 november 1996

Bl.a. kommer Numismatisk Litteratur ur

Erik Gambys bibliotek

samt

ett mindre antal medaljer

att försäljas.

Observera att endast medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen, eller i annan till Nordisk Numismatisk Union ansluten förening, äger rätt att närvara och göra inköp.

Auktionslistan kommer att publiceras i novembernumret av Svensk Numismatisk Tidskrift samt på Internet. Adress: http://www.users.wineasy.se/snf/auk/auk_9611.htm

Upplysningar kring auktionen samt kring inlämning till auktion 135, våren 1997, lämnas av auktionskommissarie Jan Karlsson, Götgatan 3, 753 15 Uppsala.

Tel/fax: 018-54 83 42. Mobil: 010-279 09 86. Personsökare: 0749-100 956